

**PISTES VOOR DE UITVOERING VAN DE DUURZAME
ONTWIKKELINGSDOELSTELLINGEN IN BELGIË**

INHOUD

Inleiding	4
A. Wat zijn de Sustainable Development Goals?	5
B. Methodologie	6
C. Uitvoering van de SDG's	7

AANBEVELINGEN

	
1. Beëindig alle vormen van armoede	9
	
2. Beëindig honger, zorg voor voedselveiligheid en promoot duurzame landbouw	11
	
3. Een gezond leven en welzijn voor iedereen op alle leeftijden	13
	
4. Inclusief en kwalitatief onderwijs en levenslang leren voor iedereen	16
	
5. Gendergelijkheid en empowerment van vrouwen en meisjes	19
	
6. Toegang tot water en sanitair voor iedereen en duurzaam waterbeheer	22
	
7. Betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen	24
	
8. Langdurige, inclusieve en duurzame economische groei, volledige tewerkstelling en waardig werk voor iedereen	27

		
9.	Robuuste infrastructuur, inclusieve en duurzame industrialisering en innovatie	29
		
10.	Minder ongelijkheid binnen en tussen landen	31
		
11.	Inclusieve, veilige, weerbare en duurzame steden en dorpen	33
		
12.	Duurzame consumptie- en productiepatronen	36
		
13.	Strijd tegen de klimaatverandering en de impact ervan	39
		
14.	Bescherming en duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en maritieme hulpmiddelen	42
		
15.	Bescherming en duurzaam gebruik van ecosystemen op land	44
		
16.	Vredevolle en inclusieve maatschappijen, toegang tot het rechtssysteem voor iedereen, en effectieve, verantwoordelijke en inclusieve instellingen op alle niveaus	47
		
17.	Implementatiemiddelen en globaal partnerschap voor duurzame ontwikkeling	50
Conclusie		52

INLEIDING

Eind september 2015 keurden de staats- en regeringsleiders van de 193 staten van de Verenigde Naties 17 *Sustainable Development Goals* (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen - SDG's) goed die de wereld **tegen 2030** moet behalen. De doelstellingen streven naar het uitbannen van armoede en het aanpakken van de groeiende ongelijkheid. Ze willen dat iedereen toegang heeft tot basisvoorzieningen als water, onderwijs, gezondheidszorg en energie. Ze willen ook de impact van het economisch systeem op het leefmilieu terugdringen en ecosystemen veilig stellen. De SDG's beloven dat niemand wordt achtergelaten. Het zijn ambitieuze doelstellingen die overal ter wereld behaald moeten worden.

Ook België moet de SDG's binnen 15 jaar behalen en ontwikkelingslanden ondersteunen om dat te doen. In alle beleidsdomeinen en op alle beleidsniveaus zal ons land de SDG's moeten implementeren. Met dit dossier willen 11.11.11, Associations 21, WWF, Bond Beter Leefmilieu, Inter-Environnement Wallonie, Protos, FOS-Socialistische Solidariteit, Oxfam Wereldwinkels, Oxfam Solidariteit, Kinderrechtencoalitie, Vredeseilanden, Decenniumdoelen, Sensoa, Be-Gender, Netwerk Duurzame Mobiliteit, Climate Express, Wereldsolidariteit, Beweging.net, Broederlijk Delen, Memisa, UNICEF België, Plan België, Netwerk Tegen Armoede, Apere, Nederlandstalige Vrouwenraad, Le monde selon les femmes, Luttes Solidarités Travail, Ecokerk, Fracarita Belgium en Conseil de la Jeunesse het debat voeden over hoe dat moet gebeuren. We hopen een permanent denkproces en overleg op gang te brengen rond de opvolging en implementatie van de SDG's in België en de regio's.

Dit dossier is in essentie een lijst met **concrete beleidsaanbevelingen** voor de Belgische federale en regionale overheden rond het behalen van de SDG's. We kijken naar hoe België de SDG's zowel in zijn binnenlands als in zijn extern beleid moet implementeren. De aanbevelingen komen voort uit de specialisaties van de deelnemende organisaties en zijn zeker niet volledig. Verder doen we in dit dossier enkele suggesties rond de coördinatie van de uitvoering van de SDG's op de verschillende niveaus en schuiven we principes naar voren waaraan een beleid dat duurzame ontwikkeling nastreeft moet voldoen.

A. WAT ZIJN DE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS?

Eind september 2015 ondertekenden de staats- en regeringsleiders van de 193 staten van de Verenigde Naties de agenda 'Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development'. De nieuwe **ontwikkelingsagenda** schuift 17 *Sustainable Development Goals* (SDG's) en 169 targets naar voren rond domeinen als armoedebestrijding, onderwijs, de strijd tegen ongelijkheid, duurzame productie en consumptie, klimaat, vreedzame samenlevingen,... De doelstellingen zijn globaal en universeel toepasbaar.

De SDG's worden goedgekeurd op een moment dat de wereld voor enorme uitdagingen staat. De **Millenniumdoelstellingen** hebben de afgelopen vijftien jaar aangetoond dat sociale vooruitgang mogelijk is¹. Toch blijven nog steeds miljoenen mensen leven in extreme armoede, zonder toegang tot gezondheidszorg of sociale bescherming. Een uitdaging is om sociale rechten voor iedereen toegankelijk te maken.

Een andere uitdaging is het verminderen van de enorme impact van de mens op het **milieu** en het **klimaat**. Willen we de planeet leefbaar houden, en willen we dat de sociale en economische vooruitgang niet door ecologische rampen wordt tenietgedaan, dan moeten we ingrijpende maatregelen nemen om onze manier van leven op de grenzen van onze planeet af te stemmen.

EEN ONDEELBAAR KADER

Duurzame ontwikkeling gaat over economische, sociale en ecologische vooruitgang en die **drie dimensies** zijn niet van elkaar los te koppelen. De SDG's mogen dan ook niet gezien worden als een menukaart waaruit volgens smaak gekozen kan worden, maar zijn een geïntegreerd en ondeelbaar kader.

Het zijn universele doelstellingen, wat betekent dat ook België ze moet integreren in haar beleid. België moet de doelen op binnenlands vlak behalen, maar moet even goed ondersteuning bieden aan ontwikkelingslanden opdat ook zij tegen 2030 de

doelen realiseren. Die vertaling moet gebeuren in diverse domeinen als energie, landbouw, handel, onderwijs, fiscaliteit, buitenlandse betrekkingen, sociale zaken, ontwikkelingssamenwerking,... en op alle verschillende beleidsniveaus. Het beleid moet op een participatieve manier tot stand komen en rekening houden met het perspectief van gendergelijkheid.

Daarbij moet ook de nodige aandacht uitgaan naar internationale **handel**. Sociale wantoestanden en ecologische kosten vinden hun oorsprong immers vaak in gebrekkige internationale handelsregels. Duurzame internationale handel krijgt moet daarom een centrale rol krijgen in de implementatie van de SDG's.

DURVEN DOEN

De SDG's mogen niet gezien worden als een eindpunt. Ze zijn doelstellingen voor de middellange termijn – de horizon is 2030 – terwijl nog veel grotere inspanningen nodig zijn tegen 2050. De SDG's zijn overigens niet perfect. Ze zijn het resultaat van een politiek **onderhandelingsproces**, kampen soms met vaagheden of inconsistenties en zijn niet altijd even ambitieus. Toch zou het behalen van de doelstellingen een hele stap voorwaarts betekenen. Het is een zeer krachtig signaal dat ze door de hele wereld mee opgesteld werden.

De SDG's zijn een minimumstandaard en België moet bij hun uitvoering meer ambitie aan de dag durven leggen. "*Business as usual is no longer an option*", stelden de Europese ministers in december 2014 terecht². Als België en Vlaanderen werk willen maken van duurzame ontwikkeling, moeten ze met gedurfde en **ingrijpende beleidsmaatregelen** komen. Die hervormingen mogen niet louter als een last gezien worden. Alle uitdagingen die we nu aanpakken, zijn uitdagingen die we op de lange termijn minder zwaar zullen voelen. Bovendien biedt de overgang naar een duurzame economie enorme mogelijkheden voor investeringen, werkgelegenheid en onderzoek. Ter illustratie: terwijl het aantal jobs in Europa er sinds 2008 op achteruit ging, kwamen er tussen 2008 en 2012 bijna een half miljoen jobs bij in de milieueconomie³.

1 Voor een evaluatie van de Millenniumdoelstellingen, zie het 11.dossier http://www.11.be/downloads/doc_download/1669-dossier-de-millenniumdoelstellingen-resulaten-en-lessen-voor-de-toekomst

2 Council conclusions on a transformative post-2015 agenda, 16 december 2014

3 Eurostat. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental_economy_-_employment_and_growth

B. METHODOLOGIE

Dit dossier bevat concrete **aanbevelingen** voor de federale en regionale overheden over hoe ze de SDG's kunnen behalen. Daarbij gaan we zowel in op wat België en de regio's in hun binnenlands beleid moeten doen, als hoe ze het wereldwijd behalen van de doelstellingen kunnen ondersteunen. Regelmatig doen we ook suggesties voor posities die België op Europees of internationaal niveau zou moeten verdedigen.

Het is uiteraard niet enkel de overheid die verantwoordelijk is voor het behalen van de SDG's. Ook bedrijven, de civiele maatschappij en individuele burgers hebben een rol te spelen bij de evolutie naar een duurzame economie. Toch ligt er een bijzonder grote rol bij de **overheid** omdat zij bij uitstek in staat is om incentives te creëren voor een duurzame economie en zelfs via harde wetgeving onduurzame praktijken aan banden kan leggen.

Dit dossier wil vooral de aanleiding zijn voor een permanent denkproces en overleg in ons land voor de opvolging en implementatie van de SDG's. Dit eerste dossier wil een inspiratiebron zijn voor een verdere, meer uitgewerkte en breed gedragen strategie met de verschillende stakeholders in dit proces.

Verschillende organisaties werkten mee aan dit dossier, elk vanuit hun eigen specialisatie.

STRUCTUUR VAN DIT DOSSER

Het **eerste hoofdstuk** beschrijft hoe de verschillende beleidsniveaus de SDG's kunnen integreren in hun beleid. Vaak kunnen ze gebruikmaken van bestaande strategieën rond duurzame ontwikkeling, waar de SDG's worden ingevoegd.

Vervolgens is er **per Sustainable Development Goal** één hoofdstuk. In het begin van elk hoofdstuk geven we kort aan welke resultaten de SDG's precies beogen. Elk hoofdstuk, behalve het laatste, bestaat uit twee delen. In het eerste deel geven we aanbevelingen over hoe België en de regio's de doelstelling binnenlands kunnen behalen. Het tweede deel bevat aanbevelingen over hoe België en de regio's kunnen bijdragen tot het wereldwijd behalen van de doelstelling.

Het **laatste hoofdstuk** behandelt de SDG over de middelen die nodig zijn om de doelstellingen

te realiseren. Hier maken we de opdeling tussen binnen- en buitenland niet. Alle aanbevelingen in dit hoofdstuk zijn uitsluitend gericht op hoe België en de regio's een impact kunnen hebben op de rest van de wereld.

DE TARGETS

Na elk aanbeveling wordt tussen vierkante haakjes verwezen naar het nummer van de target waar ze toe bijdraagt. Er is gekozen om de targets niet als dusdanig over te nemen in het dossier omdat hun formuleringen vaak erg lang en complex zijn⁴.

Het gaat hier om een niet-exhaustieve lijst van aanbevelingen, geleverd vanuit de **specialisaties** van de deelnemende organisaties. Het gaat om de belangrijkste aanbevelingen, maar daarnaast hebben veel organisaties nog specifiekere aanbevelingen in eigen dossiers en rapporten, waar we vaak in voetnoten naar verwijzen.

Gezien de specificiteit van sommige SDG-targets worden niet alle targets behandeld. Dat betekent echter niet dat België niet alle targets hoeft te behalen.

Dit dossier gaat niet in op de **mechanismen** rond de opvolging en de evaluatie van de uitvoering van de SDG's. De Verenigde Naties ontwikkelen momenteel, in samenwerking met nationale statistische comités, een reeks indicatoren om de vooruitgang van de SDG-targets te meten. Die globale indicatoren kunnen daarnaast nog uitgebreid worden met nationale indicatoren. Op alle verschillende beleidsniveaus zal men mechanismen moeten opzetten om de vooruitgang op vlak van de SDG's te meten en te evalueren.

⁴ De lijst met doelstellingen en targets is te vinden in de tekst van de 2030 Agenda For Sustainable Development: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015>

C. UITVOERING VAN DE SDG'S

De *Sustainable Development Goals* raken aan een breed aantal beleidsdomeinen. Hun uitvoering zal dan ook moeten gebeuren vanuit verschillende ministeries. Bovendien hebben de doelstellingen te maken met bevoegdheden van het Europese, federale en regionale niveau. Al die beleidsniveaus zullen vanuit hun bevoegdheden de SDG's moeten uitvoeren. Die uitvoering moet rekening houden met gendergelijkheid en moet streven naar het creëren van kansen voor de zwakste groepen. In dit dossier richten we ons op wat **België en de regio's** moeten doen. We beschrijven beleidsmaatregelen voor het behalen van de SDG's op federaal en regionaal niveau en formuleren standpunten die België kan innemen binnen de Europese instellingen en op internationaal niveau.

In dit hoofdstuk doen we een voorstel hoe men het beleid rond de SDG's op de verschillende beleidsniveaus kan coördineren.

Participatie op alle beleidsniveaus, zowel tijdens de voorbereiding als tijdens de uitvoering van beslissingen, is heel belangrijk voor het welslagen van de SDG's. Het betrekken van de bevolking en de civiele maatschappij leidt tot meer doordachte en breed gedragen beslissingen. Bovendien kan participatie ook zorgen voor een groter bewustzijn rond duurzame ontwikkeling bij de bevolking, bedrijven en het middenveld. Bij die participatie moeten alle mogelijke groepen kunnen deelnemen. In lijn met de geest van de SDG's moet gewaakt worden over een evenredige participatie van vrouwen en van kwetsbare groepen.

FEDERAAL: DUURZAME ONTWIKKELINGSSTRATEGIE

In 1997 keurde het parlement de *wet betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling* goed, die in 2014 gewijzigd werd. De wet stelt dat elke regering een **plan inzake duurzame ontwikkeling** moet opstellen dat rekening houdt met de Belgische langetermijndoelstellingen rond duurzame ontwikkeling en internationale verbintenissen. De SDG's moeten, als internationaal engagement, opgenomen worden in toekomstige plannen.

Volgens de wet moet het plan er komen binnen een jaar na de installatie van een nieuw parlement. De voorbereiding van dat plan gebeurt door de Interdepartementale Commissie voor Duurzame

Ontwikkeling. Een voorontwerp werd reeds opgesteld, maar dat ontwerp ligt al maanden op de regeringstafel geblokkeerd. De federale regering moet de goedkeuring van de SDG's aangrijpen om het voorontwerp aan te passen en het SDG-kader in zijn gehele breedte erin te integreren.

De Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling is momenteel samengesteld uit alle federale overheidsdiensten en vertegenwoordigers van de gemeenschappen en gewesten. Om het gendergelijkheidsperspectief ten volle in het Plan te integreren, zou de Commissie het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen moeten opnemen.

Daarnaast verplicht de wet inzake duurzame ontwikkeling ministers en staatssecretarissen van de federale regering om in hun jaarlijkse **beleidsnota** een hoofdstuk op te stellen over de economische, sociale en ecologische impact van de geplande maatregelen en realisaties die gelinkt zijn aan het federaal plan. Als de SDG's in het federaal plan worden geïntegreerd, zullen de beleidsnota's moeten aangeven hoe elk departement zal bijdragen tot het behalen ervan.

De bestaande **regelgevingsimpactanalyse** moet tenslotte hervormd worden om op een meer doeltreffende manier te zorgen dat nieuwe regels in lijn liggen met doelstellingen op vlak van duurzame ontwikkeling. Zo moet men vormingen voorzien voor de personen die de regelgevingsimpactanalyse uitvoeren.

Om de transparantie van het federale beleid te verhogen, is het aangewezen de agenda van de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling op de website van de Commissie te publiceren.

VLAANDEREN

In Vlaanderen werd in januari 2009 het Pact 2020 gelanceerd, een toekomstpact met 20 doelstellingen ontwikkeld door de regering in samenwerking met sociale partners en middenveldorganisaties.

Vlaanderen moet haar **2020-pact** laten opvolgen door een **2030-pact** dat gebaseerd is op de SDG's en andere engagementen. Dat nieuwe pact moet opnieuw worden opgesteld in samenwerking met sociale partners en middenveldorganisaties.

Verder zou Vlaanderen, net zoals de federale overheid dat heeft gedaan, concrete en meetbare

doelstellingen moeten bepalen voor 2050. Momenteel voorziet de geplande Transversale Beleidsnota Vlaanderen 2050 enkel in de beschrijving van transitieprocessen.

EUROPA

Op Europees niveau bestaat de Europe 2020-strategie die in 2010 gelanceerd werd. De strategie bevat vijf centrale doelen rond onderwijs, onderzoek en ontwikkeling, klimaat en energie, onderwijs en sociale inclusie en armoedebestrijding. De uitvoering en opvolging van de strategie gebeurt via het *European Semester*, de jaarlijkse EU-cyclus van economische en budgettaire coördinatie. In de praktijk zijn het binnen het *European Semester* al snel de economische en niet de sociale of milieu-aspecten die de bovenhand halen.

Het Europese middenveld vraagt dat de 2020-strategie wordt vervangen door een 2030-strategie die de volledige breedte van de 2030-agenda voor duurzame ontwikkeling omvat. Meer gedetailleerde voorstellen hieromtrent verschijnen de komende maanden.

GEMEENTES

Gemeenten zijn vanaf het prille begin betrokken geweest bij het tot stand komen van de SDG's. Dit gebeurde onder andere de mondiale koepel van steden en gemeenten *United Cities and Local Governments*, die bijdragen leverden aan de werkgroep die de SDG's opstelde.

Het is duidelijk dat er voor lokale besturen een cruciale rol ligt weggelegd om de SDGs concreet te maken. Steden en gemeenten worden meer en meer geconfronteerd met een veranderende wereld én staan dicht bij hun bevolking. Zij vormen de brug tussen de federale of regionale overheden en de burgers. Zij kunnen de SDG's in praktijk omzetten door middel van hun signaalfunctie – bijvoorbeeld sensibilisering rond mondiale uitdagingen, internationale samenwerking –, voorbeeldfunctie – bijvoorbeeld goed bestuur, een duurzaam gemeentelijk aankoopbeleid –, lokale beleidskeuzes of een participatieve dialoog met de bevolking.

De 11^e SDG rond inclusieve, veilige, weerbare en duurzame steden is op het lijf geschreven van steden en gemeenten. Ook met de andere doelstellingen zijn er zeker raakvlakken, zoals die rond armoede, onderwijs, gender, economie, water of ecosystemen.

Ter info: artikel 2 van het Vlaamse gemeentedecreet bepaalt het volgende *“De gemeenten beogen om op het lokale niveau bij te dragen tot het welzijn van de burgers en tot de duurzame ontwikkeling van het gemeentelijk gebied. Overeenkomstig artikel 41 van de Grondwet zijn ze bevoegd voor de aangelegenheden van gemeentelijk belang voor de verwezenlijking waarvan ze alle initiatieven kunnen nemen”*.

Kortom dit is een buitenkans voor steden en gemeenten om samen met de bevolking, bedrijven en diensten, de administratie en de politici, na te gaan hoe die duurzame wereld kan uitgebouwd worden met het oog op meer rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid.

1. BEËINDIG ALLE VORMEN VAN ARMOEDE

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's streven ernaar om tegen 2030 extreme armoede de wereld uit te bannen en armoede volgens nationale armoedegrenzen te halveren. Ze willen dat tegen 2030 sociale bescherming verder wordt uitgebouwd, dat iedereen toegang heeft tot voldoende economische hulpmiddelen en dat de zwaksten minder kwetsbaar voor rampen en crisissen worden gemaakt.

2,29 miljoen Belgen lopen een risico op armoede of sociale uitsluiting, een aantal dat sinds 2009 is gestegen⁵. In het kader van de Europa 2020-strategie streeft België naar het verminderen van dat aantal tegen 2020 met 380.000 tegenover 2008. Het Federaal Planbureau acht het echter onwaarschijnlijk dat dit doel met de huidige trends bereikt wordt. Dringende maatregelen zijn dan ook nodig om de toenemende kansarmoede in België te keren. Het vermijden van armoede vermindert sociale kosten naar de toekomst toe. Een belangrijk aandachtspunt is zorgen dat maatregelen en voordelen bestemd voor mensen in armoede, ook effectief bij die mensen aankomen. Nog te vaak zorgen complexe procedures, onwetendheid of schaamte dat sociale voordelen niet terecht komen bij die mensen die ze echt nodig hebben. Daarom moeten sociale rechten steeds automatisch toegekend worden.

Gezondheid

- Verbeter de toegang tot gezondheidszorg voor kansarmen. Om de gezondheidskloof – het feit dat mensen in armoede minder gezonde jaren te leven hebben dan andere mensen – te dichten moet het preventieve beleid inspelen op de noden van mensen in armoede. Een automatische derdebetalersregeling, het verbreden en verdiepen van forfaitaire geneeskunde en multidisciplinaire eerstelijns-gezondheidspraktijken en eerstelijnspsychologen zorgen voor

een beter toegankelijke gezondheidszorg. [1.2, 1.3, 1.4]

▷ *Zie ook de aanbevelingen rond gezondheidszorg onder doelstelling 3*

Werk

- Garandeer een goede begeleiding van werkzoekenden via toegankelijke, kwaliteitsvolle voorzieningen en hou rekening met de hele problematiek van de werkzoekende. [1.2, 1.4, 1.5]
- Vermijd dat het activeringsbeleid voor mensen in werkloosheid leidt tot preciaire en onderbetaalde vormen van arbeid. Het risico bestaat dat een nog grotere druk bestaat op de minst gekwalificeerde jobs. [1.3]

Wonen

- Zorg voor meer sociale woningen en zorg dat ze energiezuinig zijn. Het bouwen ervan moet geïntensifieerd worden. De overheid moet een substantiële huursubsidie geven aan alle private huurders met lage inkomens. Bestrijd discriminaties op de privé-huurmarkt. [1.3]

Inclusie

- Volg de "Aanbeveling van de Europese Commissie over Actieve Inclusie" en garandeer een toereikend inkomen om een menswaardig bestaan te kunnen leiden. De federale overheid moet de uitkeringen en vervangingsinkomens optrekken tot aan de Europese armoedegrens en ze welvaartsvast maken. België moet op Europees niveau pleiten om minimumnormen in te stellen op vlak van inkomensbescherming. [1.2, 1.3, 1.4, 1.5]
- Stel een nieuw nationaal actieplan kindarmoede op, op basis van de EU-aanbevelingen "Investeren in kinderen: de vicieuze cirkel van achterstand doorbreken" gericht op alle beleidsdomeinen en -niveaus. Splits data rond armoede op om zo op basis van leeftijd kindarmoede beter te kunnen opsporen. [1.2]

⁵ <http://www.indicators.be/nl/indicator/armoede-multi-dimensioneel>

- Zorg voor een automatische toekenning van studietoelages en breid de maximumfactuur uit naar de eerste graad van het secundair onderwijs. [1.2, 1.4]

▷ *Zie doelstelling 4 voor meer aanbevelingen rond onderwijs*

Maatschappelijke participatie

- Zorg dat mensen in armoede voldoende kansen krijgen om te participeren aan vrijetijdsactiviteiten, ongeacht hun woonplaats. [1.2, 1.4]
- Betrek verenigingen van mensen in armoede bij het uitwerken van het beleid, om zo te verzekeren dat men aan hun noden en rechten tegemoet komt. [1.2, 1.3]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

Ondanks de vooruitgang die werd geboekt met de Millenniumdoelstellingen, blijft armoede wereldwijd een groot probleem. Nog steeds leven 836 miljoen mensen in extreme armoede, gemeten volgens de erg lage armoedegrens van 1,25 USD per dag⁶. Het merendeel daarvan zijn vrouwen. Het aanpakken van armoede heeft weinig zin als ook niet naar de structurele oorzaken van ongelijkheid wordt gekeken, inclusief genderongelijkheid.

De SDG's willen dat overheden aanzienlijke middelen vrijmaken voor de ondersteuning van ontwikkelingslanden en willen een beleid rond armoedebestrijding op alle niveaus. België moet zijn extern beleid blijven aanwenden om internationaal de strijd tegen armoede en ongelijkheid aan te gaan. Dat gebeurt enerzijds via het ontwikkelingsbeleid, waar de regering voldoende middelen moet voor vrijmaken. Anderzijds moet België zich inzetten voor een internationale *enabling environment* voor armoedebestrijding en de strijd tegen ongelijkheid.

Financiële middelen

- Zorg voor een realistisch groeipad voor de 0,7%-doelstelling inzake ontwikkelingshulp. [1.a]
▷ *Zie de volledige aanbevelingen rond ontwikkelingshulp onder doelstelling 17*
- Voer een substantiële taks op financiële transacties in, steunend op versterkte samenwerking in Europees verband, om speculeren te ontmoeden

en financiële instabiliteit tegen te gaan. Investeer de opbrengsten van de taks in ontwikkelingssamenwerking, armoedebestrijding en de strijd tegen de klimaatverandering. [1.a]

▷ *Zie ook de aanbevelingen rond bijkomende middelen voor ontwikkelingslanden onder doelstelling 17*

- Kom de engagementen op vlak van klimaatfinanciering na en zorg dat ze additioneel zijn aan de beloofde middelen voor ontwikkelingssamenwerking. [1.a]

▷ *Zie de volledige aanbevelingen rond klimaatfinanciering onder doelstelling 13*

Enabling environment

- Houd, volgens het principe van beleidscoherentie voor ontwikkeling, in alle beleidsdomeinen rekening met de impact op ontwikkelingslanden. [1.a]

▷ *Zie ook de aanbevelingen rond beleidscoherentie voor ontwikkeling onder doelstelling 17*

- Pleit op het niveau van het IMF en de Wereldbank voor de invoering van een dubbele meerderheid bij beslissingen, waarbij niet enkel het economische gewicht telt maar ook een meerderheid van het aantal landen nodig is. [1.b]

- Streef naar versterkte internationale samenwerking op vlak van fiscaliteit, zoals overeengekomen in de Addis Abeba Action Agenda. Daarbij moet inspraak van alle landen gegarandeerd zijn. Die samenwerking kan zich daarom best afspelen op het niveau van de VN. [1.b]

- Steun het multilateraal kader voor schuldenregeling waar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties momenteel aan werkt en pleit voor maatregelen die aasgierfondsen aan banden leggen, in lijn met de Belgische wet daartoe. Trek op Europees niveau een wetgevend initiatief tegen aasgierfondsen. [1.b]

- Versterk de werking van de dienst Belincosoc van de FOD Sociale Zekerheid. Voorzie de nodige middelen voor uitwisseling en technische ondersteuning bij de uitbouw van sociale bescherming, met bijzondere aandacht voor de minst ontwikkelde landen. Doe dit vanuit een multi-actorenbenadering. [1.3]

6 UN (2015). The Millennium Development Goals Report, p. 4

2. BEËINDIG HONGER, ZORG VOOR VOEDSELVEILIGHEID EN PROMOOT DUURZAME LANDBOUW

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's streven ernaar dat honger tegen 2030 uit de wereld is geband en dat eten op een duurzame manier wordt geproduceerd. Hoewel er al zekere stappen genomen zijn naar een meer duurzaam voedselsysteem in België, blijven er nog heel wat onduurzame praktijken bestaan. Overdag gebruik van pesticiden in de landbouw, voedselverspilling, overconsumptie van (dierlijke) eiwitten of de CO₂-uitstoot van transport zijn domeinen waar veel vooruitgang geboekt moet worden.

Bovendien mogen we niet vergeten dat veel van de negatieve ecologische en sociale gevolgen van onze voeding 'geëxternaliseerd' worden. Ongeveer 60 procent van het land dat nodig is voor Europese landbouw- en bosproducten bevindt zich namelijk buiten de Europese grenzen⁷. De binnenlandse dimensie kan dan ook moeilijk worden losgezien van de internationale dimensie, die we in het tweede deel van dit hoofdstuk behandelen.

- Voer een fiscaal beleid dat duurzame en gezonde voeding promoot, bijvoorbeeld door een verminderd BTW-tarief voor duurzame producten en cateringdiensten. Voer een taks in op pesticiden en op producten die schadelijk zijn voor het milieu en/of gezondheid. Stel biobrandstoffen niet langer vrij van accijnzen. [2.4]
- Ga voedselverspilling tegen. [2.4]
▷ *Zie aanbevelingen onder doelstelling 12*
- De Hoge Gezondheidsraad moet bij zijn voedingsadvies niet enkel rekening houden met gezonde voeding maar moet ook kijken naar welke voeding duurzaam is. Objectieve voedingseducatie bij kinderen moet ook bijdragen tot verantwoord consumentengedrag. [2.4]
- Leg reclame aan banden die leidt tot misvattingen

bij de consument over wat een 'ecologisch' product is, net zoals reclame voor producten die schadelijk zijn voor het milieu of de gezondheid. [2.4]

- Stimuleer korte ketens en duurzame productie en verwerking van voedsel. De overheid moet een sectorakkoord sluiten met de distributiesector en de horeca om het aandeel lokale, duurzame producten te vergroten. [2.4]
- Ontwikkel een nationale strategie voor duurzame voeding. [2.4]
- Zet in op de lokale productie van hoogwaardige plantaardige eiwitbronnen om de afhankelijkheid van geïmporteerd land te verlagen. [2.4]
- IJver voor een wijziging van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid zodat het enkel nog duurzame landbouwpraktijken, zoals agro-ecologie, ondersteunt die goed zijn voor de kwaliteit van de bodem en de biodiversiteit en erosie tegengaan. [2.4]

▷ *Zie aanbevelingen rond biodiversiteit onder doelstelling 15*

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

De wereldbevolking zal tegen 2050 tot 9 miljard mensen aangroeien, met een stijgende vraag naar voedsel tot gevolg. Er moet dringend iets gebeuren om de negatieve impact van de landbouw te verminderen én ervoor te zorgen dat alle mensen in de wereld in voldoende mate toegang hebben tot voedsel.

Kleinschalige landbouw is een realiteit in grote delen van de wereld. Bovendien toont steeds meer onderzoek de voordelen ervan aan. De productiviteit per hectare van kleinschalige landbouw kan bij het gebruik van de juiste hulpbronnen en technologie hoger zijn dan deze van groot-schalige monoculturen. Vrouwen hebben in die

⁷ Friends of the Earth (2011). Europe's land import dependency.

kleinschalige landbouw een belangrijke rol⁸. Dit soort landbouw veroorzaakt bovendien minder schade aan het milieu. Het is arbeidsintensief en een motor van tewerkstelling en economische meerwaarde binnen een land zelf.

Kleinschalige landbouw wordt al te gemakkelijk afgedaan als 'romantische landbouw', maar heeft effectief een cruciale rol te spelen in armoedebestrijding op het platteland, in het voeden van een groeiende wereldbevolking en in de vermindering van de druk van de planeet. Dit kan echter alleen als boeren, bedrijven en overheden samenwerken en meer investeren in duurzame kleinschalige landbouw.

- De Belgische ontwikkelingssamenwerking moet **prioriteit geven aan de ondersteuning van duurzame familiale landbouw** door onder meer duurzame landbouwmethodes te promoten. Daarbij moet ook meer aandacht gaan naar het terugdringen van voedselverliezen in ontwikkelingslanden in de fasen na de oogst, tijdens de bewaring en transport, onder meer door het verbeteren van toegang tot lokale markten. Verder moet België de strijd tegen landroof ondersteunen. [2.a]
- De Belgische ontwikkelingssamenwerking moet zich **inzake kredietverstrekking meer richten naar de 'missing middle'**, ambitieuze landbouwers die blijven botsen op de moeilijke toegang tot krediet. Er is immers een kloof tussen microfinanciering en kredieten voor grote ondernemingen. De mogelijkheden om via de Belgische Investeringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (BIO) krediet te verstrekken aan familiale landbouwondernemers, moeten verder verfijnd worden. [2.a]
- De Belgische ontwikkelingssamenwerking moet specifiek aandacht hebben voor de **gelijke rechten en empowerment van vrouwen** met betrekking tot het bezit van productiemiddelen en gronden en de toegang tot kredieten, markten en handel. [2.a]
- Pleit op Europees en internationaal niveau voor een wetgevend kader dat een belasting heft op de enorme milieu- en sociale schade die groot-schalige monocultuur met zich meebrengt. Alleen zo krijgt een duurzaam landbouwmodel een echte kans op de internationale markt. [2.b]
- Waak erover dat beslissingen in domeinen als handel, investeringen, landbouw of energie geen invloed hebben op de inspanningen op vlak van landbouw en voedsel in ontwikkelingslanden en in de ontwikkelingssamenwerking. Dat kan onder meer door gebruik te maken van het instrumentarium rond **beleidscoherentie voor ontwikkeling**. Pleit bijvoorbeeld voor het opheffen van subsidies die Europese landbouwproducten kunstmatig goedkoper maken in de rest van de wereld. [2.b]
▷ *Zie ook de aanbevelingen rond beleidscoherentie voor ontwikkeling onder doelstelling 17*
- Stimuleer Belgische bedrijven tot duurzaam aankoopgedrag. Dat kan onder meer door Europees niveau te pleiten voor minimumnormen op vlak van duurzaamheid waaraan Europese en ingevoerde producten moeten voldoen. Verder moeten België en de regio's een voorbeeldrol spelen in hun eigen aankoopbeleid en duurzaamheidscriteria opnemen in openbare aanbestedingen. Ten slotte moet België internationaal pleiten voor een mechanisme om te verhinderen dat er onder de kostprijs wordt verkocht. [2.b, 2.c]
- Houd binnen internationale handels- of landbouwonderhandelingen rekening met het principe van voedselsoevereiniteit. Landen moeten de mogelijkheid hebben om zelf keuzes te maken over hun voedsel- en landbouwbeleid, zonder door globale financiële, handels- of landbouwovereenkomsten in een keurslijf terecht te komen. [2.a, 2.b, 2.c]
▷ *Zie ook de aanbevelingen rond beleidsruimte onder doelstelling 17*

8 Voor meer info, zie www.fao.org/worldfoodsummit/english/fsheets/women.pdf

3. EEN GEZOND LEVEN EN WELZIJN VOOR IEDEREEN OP ALLE LEEFTIJDEN

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's streven naar het verbeteren van gezondheid en welzijn. Enkele targets, bijvoorbeeld inzake moeder- en kindersterfte, heeft België met zijn hoogstaand gezondheidsapparaat uiteraard al behaald. Relevant voor ons land zijn vooral het halveren van het aantal verkeersdoden, preventie en aanpak van verslavingen, garanderen dat echt iedereen toegang heeft tot gezondheidszorg, en gezondheidsproblemen aanpakken ten gevolge van lucht-, water- en bodemvervuiling.

Gezondheidssystemen

- Druk de prijs van medicatie en vaccins door het **gebruik van generische middelen aan te moedigen** en door duidelijke en bindende afspraken te maken met de farmaceutische industrie. [3.8]
- **Houd de ziekenhuis- en rusthuisrekeningen betaalbaar, zodat gezondheidsproblemen of ouderdom geen armoedeval worden of mensen niet (nog) dieper in de armoede duwen**, met nefaste gevolgen voor hun gezondheid en welzijn. [3.7]
- **Verzeker het recht op medische zorg voor mensen zonder wettig verblijf in België**, zoals vastgelegd in de OCMW-wet (art. 57§2) en het KB over Dringende Medische Hulp van 1996. Momenteel wordt dringende medische hulp te veel verengd tot uiterste noodzakelijke hulp. [3.7]
▷ Zie de aanbevelingen rond sociale bescherming onder doelstelling 8 [3.8]

Seksuele gezondheid

- **Blijf inzetten op de preventie van hiv en andere seksueel overdraagbare aandoeningen** door de verdere uitvoering van het Hiv-Plan door de verschillende ministers en bevoegdheidsniveaus. Voer regelmatig specifiek op jongeren gerichte campagnes om tienerzwangerschappen en seksueel overdraagbare aandoeningen zoals hiv/aids te voorkomen. [3.3, 3.7]

- Ondersteun diensten die op een structurele basis werken met nieuwkomers en mensen zonder wettig verblijf in het **aanbieden van seksuele voorlichting door opleiding en bruikbare tools** te voorzien, zoals informatieve websites op maat van de doelgroep. [3.7]

Verkeer

- Maak werk van **betera statistieken en ongevallenanalyse** door de gegevens bij verschillende bronnen te halen (politie, ziekenhuizen én verzekeringen) en door alle gegevens naar geslacht op te splitsen. [3.6]
- Voer het **rijbewijs met punten** op korte termijn in. De wetgeving bestaat al meer dan 20 jaar en de meeste technische drempels zijn intussen opgelost. [3.6]
- Veralgemeen het halfopen systeem van **intellicente snelheidsaanpassing**, waarbij de bestuurder bij een snelheidsoverschrijding tegendruk voelt op het gaspedaal. Pleit op Europees vlak voor een **snelheidsbegrenzer voor lichte vrachtwagens** [3.6]
- Pas het **alcoholslot** consequent toe voor recidivisten en voer het op langere termijn in bij alle nieuwe wagens. [3.6]
- Installeer **cameraherkenning** voor nummerplaten om onverzekerde en ongekeurde voertuigen op te sporen. [3.6]
- **Pas de infrastructuur aan** aan de gewenste snelheid: 70 km/u buiten de bebouwde kom en 30 km/u binnen de bebouwde kom. [3.6]
- Voer **normen voor wegverkeergeluid** in. Daar bestaan momenteel geen normen, terwijl naar schatting 1 op 3 Vlamingen er hinder van ondervindt. Waak erover dat gezondheidsimpact van lawaaihinder van wegtransport, luchttransport en spoorwegen wordt verminderd in overeenstemming met de doelstellingen uit de

Europese richtlijn 2002/49/EC. [3.9]

Vervuiling

- **Neem maatregelen om de luchtverontreiniging terug te dringen.** Maak werk van het behalen van de Europese normen, en streef op langere termijn naar strengere normen zoals vastgelegd door de Wereldgezondheidsorganisatie. Zelfs onder de bestaande Europese normen leidt luchtverontreiniging tot gezondheidsproblemen van de meest kwetsbare groepen, in het bijzonder van kinderen, zieken en ouderen. Op vlak van fijn stof zijn dringende maatregelen nodig. België haalt op dat vlak de Europese normen niet en werd onlangs door de Europese Commissie voor het Europese Hof van Justitie gedaagd⁹. [3.9]
- Laat wetenschappelijk onderzoek voeren naar het verband tussen gezondheid en milieuvervuiling, rekening houdend met verschillende effecten op de seksen en met bijzondere aandacht voor hormonerverstorende stoffen. Vertaal de resultaten van dat onderzoek vervolgens naar concrete beleidsmaatregelen. Investeer in de ontwikkeling van genderindicatoren over milieu en gezondheid. [3.9]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

Op mondiaal vlak pleiten de SDG's voor: tabaksgebruik terugdringen, onderzoek naar vaccins en medicijnen promoten, de financiële middelen voor gezondheidszorg verhogen, het beheer van gezondheidsrisico's verbeteren en gezondheidspersoneel opleiden.

Gezondheid is een fundamenteel mensenrecht en is sterk verbonden met andere ontwikkelingsuitdagingen. Om het recht op gezondheid te verzekeren, is er nood aan een allesomvattende aanpak, langetermijninvesteringen en betere gezondheidssystemen. België moet ontwikkelingslanden ondersteunen om hun gezondheidssystemen sterker en veerkrachtiger te maken. De nood daaraan werd recent nog aangetoond door de ebola-crisis.

Tabak

- Verhoog de specifieke accijnzen op rookwaren en gebruik een deel hiervan als *Solidarity Tobacco Contribution*¹⁰ om het *Bloomberg Initiative*

to Reduce Tobacco Use te financieren. Dat initiatief ondersteunt ontwikkelingslanden om de aanbevelingen van de Wereldgezondheidsorganisatie in het kader van tabakspreventie te implementeren¹¹. [3.a]

- Ondersteun partnerlanden bij het verhogen van hun binnenlandse inkomsten, onder meer via een belastingen op tabak, om op die manier binnenlandse financiering voor gezondheid drastisch te verhogen. [3.a]

Geneesmiddelen

- Erken in toekomstige handels- en investeringsakkoorden het **recht van ontwikkelingslanden** om via het *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* (TRIPS), afgesloten binnen de Wereldhandelsorganisatie, **flexibel om te springen met patenten**. Zo kunnen zij goedkopere en kwalitatieve generische geneesmiddelen op de markt brengen. [3.b]
- Ondersteun partnerlanden om een lokale productie-, controle- en distributiecapaciteit voor medicijnen te ontwikkelen. [3.b]

Seksuele en reproductieve gezondheid

- **Promoot actief seksuele en reproductieve rechten en gezondheid binnen de EU en op internationale fora**, zoals de Commissie over de Status van de Vrouw, de Commissie over Bevolking en Ontwikkeling en binnen de VN-mensenrechtenraad, en binnen de politieke dialoog met partnerlanden. [3.7]
- **IJver zelf en moedig andere landen aan om blijvend en structureel te investeren in hiv-preventie en -behandeling.** Behoud daartoe de multilaterale middelen voor de aanpak van hiv en ondersteun landen tegelijkertijd in de integratie van hiv-preventie en -behandeling en seksuele en reproductieve gezondheid binnen hun gezondheidssystemen en gezondheidsbudgettering. [3.7]

9 Zie: http://www.standaard.be/cnt/dmf20150618_01737131

10 zie: http://www.who.int/nmh/events/un_ncd_summit2011/ncds_stc.pdf

11 WHO Framework Convention on Tobacco Control: <http://www.who.int/tobacco/mpower/en/>

Governance

- Gebruik de Belgische expertise om partnerlanden te helpen om **gezondheidspersoneel te trainen** en op te leiden, én om aangepaste verloningsmechanismen uit te werken. Onderwijs, training en *incentives* moeten bovendien focussen op de creatie van een personeelsbestand dat gericht is op mensen in plaats van op ziektes. [3.c]
- Ondersteun overheden van partnerlanden bij het uitbouwen van een goed bestuurd, voldoende gefinancierd, voor iedereen toegankelijk, sterk en efficiënt gezondheidssysteem, met goed opgeleid en gemotiveerd personeel en toegang tot essentiële medicatie en technologieën. [3.c, 3.d]
- Promoot op Europees en internationaal niveau het recht op sociale bescherming. [3.8]
- Zie ook de aanbevelingen rond sociale bescherming onder doelstelling 8
- IJver op internationaal niveau voor een **sterkere Wereldgezondheidsorganisatie**, inclusief adequate financiering, zodat die terug zijn leidende rol in *global health governance* kan opnemen. De recente ebola-crisis heeft aangetoond dat landen dringend een sterker en veerkrachtiger gezondheidssysteem nodig hebben én dat er nood is aan een *global warning system*. [3.d]
- België moet zich **aansluiten bij lopende en nieuwe globale en multilaterale veiligheidsinitiatieven en -fondsen en deze financieel ondersteunen**. Het gaat onder meer over de *Global Health Security Agenda* van de VS, het engagement van de G7 om landen te helpen bij de implementatie van gezondheidsreguleringen van de Wereldgezondheidsorganisatie, en het *antimicrobial resistance* innovatiefonds. [3.d]

4. INCLUSIEF EN KWALITATIEF ONDERWIJS EN LEVENSLANG LEREN VOOR IEDEREEN

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's willen dat tegen 2030 iedereen toegang heeft tot kinderopvang en kleuteronderwijs, basisonderwijs, secundair onderwijs en hoger onderwijs. Ze bepleiten gelijke kansen voor meisjes en vrouwen en voor personen in kwetsbare situaties.

België scoort slecht inzake gelijke onderwijskansen¹². In België heeft 12 % van de jongeren tussen de 15 en de 24 jaar geen werk of opleiding.¹³ Disproportioneel veel kinderen met een lage socio-economische achtergrond belanden in 'lagere' richtingen en het buitengewoon onderwijs. Bovendien kampt ons onderwijs nog steeds met een grote genderongelijkheid. Afstudeerrichtingen waar veel vrouwen voor kiezen, worden nog steeds minder gewaardeerd en bieden minder uitzicht op een job in een goedbetaalde sector. Binnen de onderwijssector zien we een sterke feminisering van het lerarenkorps in het lager en secundair onderwijs. Segregatie en ongelijkheid in het onderwijs moeten aangepakt worden.

Kinderopvang en kleuteronderwijs

Kwaliteitsvolle en toegankelijke kinderopvang komt niet enkel ten goede aan de persoonlijke ontwikkeling van kinderen, het kan ook een hefboom zijn om bestaande ongelijkheden op basis van inkomen, gender, gezinssituatie, afkomst, ... al vanaf jonge leeftijd kleiner te maken.¹⁴ Om dit doel te bereiken, moet Vlaanderen van kinderop-

vang een kwaliteitsvolle basisvoorziening maken voor alle kinderen.

- **Breid de capaciteit van kinderopvang uit** zodat het toegankelijk wordt voor alle kinderen. Opvanginitiatieven moeten inkomensgerelateerde tarieven kunnen toepassen. Verhoog de minimumtarieven niet want het zet gezinnen met een laag inkomen extra onder druk. [4.2]
- Zorg voor **voldoende gekwalificeerd personeel**. Stel duidelijke criteria rond specifieke competenties en opvolging van het personeel op. De ratio begeleider/kinderen dient te evolueren van het huidige 1:8 naar een standaard minimumverhouding van 1:4. [4.2]
- Er moet meer aandacht zijn voor de **mogelijkheden van ouders** om ook zelf te kunnen instaan voor de verzorging en opvoeding van hun jonge kinderen. Zorg voor een uitbreiding van het ouderschapsverlof en maak het financieel toegankelijk voor alle ouders. [4.2]
- Blijf investeren in **kleinere klassen en kwalitatief opgeleid personeel** in het kleuteronderwijs. [4.2]

Lager en secundair onderwijs

- Verhoog op korte termijn de maximumfactuur in het basisonderwijs niet en breid ze uit naar de eerste graad van het secundair onderwijs. Zorg op lange termijn voor **gratis leerplichtonderwijs**. Zorg verder voor de automatische toekenning van rechten zoals de schooltoelage. [4.1]
- **Neem maatregelen om het watervalstelsel tegen te gaan**, waaronder het uitstellen van de studiekeuze tot de tweede graad van het secundair onderwijs. [4.1]
- **Blijf investeren in schoolinfrastructuur**. De onderwijscapaciteit staat onder druk door de demografische evolutie, schoolinterne factoren

12 <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-belgium.pdf>; ; <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-II.pdf> ; UNICEF (2010), 'The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries', Innocenti Report Card 9, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence

13 In 2014 telde België 158.481 NEETs (Not in Education, Employment or Training). Bron: FOD Economie, Eurostat, Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid

14 UNICEF, *The child care transition*, Innocenti Report Card 8, 2008 UNICEF Innocenti Research Centre, Florence. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2013), standpunt omtrent kinderopvang van baby's en peuters

zoals zittenblijven en de verouderde toestand van schoolgebouwen¹⁵. Voorzie voldoende scholen met genoeg plaatsen om aan de vraag te voldoen. Versterk verder de capaciteiten van lerarenteams en directies door in te zetten op een kwalitatieve opleiding. [4.1]

Hoger onderwijs

- **Studiebeurzen moeten op de eerste plaats tegemoet komen aan degenen die ze het meest nodig hebben.** Dat is vandaag niet het geval. Er is sprake van een Mattheüs-effect. Door het bestaande watervalsysteem in het leerplichtonderwijs vallen veel jongeren af, nog voor ze aan het hoger onderwijs beginnen. [4.3]

- **Breid ervaringsbewijzen uit naar alle relevante beroepen.** Beperk ze niet langer tot knelpuntberoepen. [4.4]

Inclusief onderwijs

- **Segregatie tussen jongens en meisjes bij de studiekeuze moet** bij de hervorming van het secundair onderwijs aangepakt worden. Men moet ondersteunende maatregelen nemen voor een beter evenwicht v/m in het lerarenkorps en bij de directies. Om de sekse-segregatie te doorbreken, moet men aandacht hebben voor het genderperspectief in het volledige schoolcurriculum, in de lerarenopleiding, de leerplannen, het didactisch materiaal en in de organisatie van het onderwijs. [4.5]

- **Voorzie extra middelen en ondersteuning voor inclusief onderwijs voor mensen met een beperking.** Het M-decreet voorziet momenteel te weinig middelen. Een eerste stap is de middelen voor ondersteuning losmaken van het buitengewoon onderwijs en in het gewoon onderwijs inzetten. [4.5]

- Streef naar het **terugbrengen van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid** naar 3%¹⁶. [4.6]

Mensenrechten en duurzame ontwikkeling

- **Sensibiliseer via het onderwijs kinderen, jongeren en volwassenen rond kinder- en**

mensenrechten en culturele diversiteit.¹⁷

Op die manier pakken we vooroordelen en discriminatie aan. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind moet actief toegepast en verankerd worden in het gehele onderwijsbeleid en de onderwijspraktijk. [4.7]

- **Informeel en sensibiliseer kinderen en jongeren via het onderwijs rond belangrijke uitdagingen van onze tijd, zoals de klimaatproblematiek en duurzame ontwikkeling.** Leer kinderen en jongeren over de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen. [4.7]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

De brede invulling die de SDG's aan onderwijs geven moet ook weerspiegeld worden in de onderwijssector van de Belgische ontwikkelingssamenwerking. Dit betekent dat er naast de huidige aandacht voor lager onderwijs, technisch en beroepsonderwijs en hoger onderwijs, ook aandacht moet zijn voor sub-sectoren die over het algemeen minder aandacht en middelen krijgen, zoals kleuteronderwijs en het algemeen middelbaar onderwijs. België moet bij de ondersteuning van de onderwijssector in ontwikkelingslanden inzetten op het versterken van de onderwijskwaliteit en het realiseren van gelijke onderwijskansen voor meisjes en kwetsbare groepen. Het valt te betreuren dat onderwijs - nochtans een van de prioritaire sectoren van de Belgische bilaterale ontwikkelingssamenwerking - de laatste jaren beduidend minder aandacht krijgt en slechts 5% van de totale Belgische officiële ontwikkelingshulp ontvangt.

Onderwijsfaciliteiten

- Zet bij ontwikkelingsinterventies rond onderwijs sterk in op het creëren van degelijke **veilige, inclusieve en effectieve leeromgevingen.** Dat beperkt zich niet tot (dure) investeringen in infrastructuur. **Ook op vlak van bv. kwaliteitsvolle pedagogische methoden en lesmaterialen, zorg voor meisjes en kwets-**

15 http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/platformtekst_0.pdf

16 Zie <http://www.decenniumdoelen.be/home/doelen/doel-5-onderwijs/>
http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_analfabetisme.htm

17 Jerome, L., Emerson, L., Lundy, L. & Orr, K. (2014) Child Rights Education: a study of implementation in countries with a UNICEF National Committee Presence, UNICEF. Slotbeschouwingen (2010) van het VN-Kinderrechtencomité aan ons land: http://kinderrechtencoalitie.be/sites/default/files/wysiwyg/Databanken/KinderrechtenAlgemeen/Belgica/slotbeschouwingen_ivrk_nl_2010.pdf Concrete aanbevelingen in: Kinderrechtencoalitie Vlaanderen (2014), *Kinderrechtenforum 10/2014. Kinderrechteneducatie in het onderwijs*. General Comment no.1 (2001), Article 29 (1): The aims of education Verenigde Naties (2001), General Comment no., Verenigde Naties; CRC/GC/2001/1

bare groepen, preventie van geweld op school zijn er inspanningen nodig. België, als kleine donor met beperkte financiële middelen maar een grote onderwijsexpertise, kan voor deze niet-materiële dimensie een grote meerwaarde betekenen. [4.a]

- Investeer ook in het **voorschools en kleuteronderwijs.** [4.a]

Beurzen

- Zet in op de **institutionele versterking en democratisering van hoger-onderwijssystemen** in ontwikkelingslanden zelf, eerder dan extra investeringen in beurzen – waarbij men het risico loopt vooral de elites te bevoordelen. [4.b]
- Waak over het **democratisch karakter van de beurzentoewijzing**, waarbij de prioriteit moet liggen op **beurzen voor kwetsbare en ondervertegenwoordigde groepen.** Aandacht is verder nodig voor een kwaliteitsvolle omkadering van studenten en de relevantie van de toegewezen beurzen in de **context en prioriteiten van het thuisland.** [4.b]
- Trek het aandeel **beurzen voor pedagogische studierichtingen** binnen de beuzenportfolio op. [4.b]

Leerkrachten

- Zet in op het ondersteunen van de **kwaliteit van de lerarenopleidingen** in ontwikkelingslanden. Als relatief kleine donor maar met een **grote expertise op het vlak van onderwijskwaliteit en leerkrachtenopleiding** kan België hierin een grote meerwaarde leveren. Heb daarbij ook aandacht voor de opleiding van **leerkrachten kleuteronderwijs.** [4.c]
- Heb in Belgische ontwikkelingsprogramma's in de onderwijssector voldoende aandacht voor aspecten als **de status, ondersteuning, begeleiding en verloning van leerkrachten.** [4.c]

5. GENDERGELIJKHEID EN EMPOWERMENT VAN VROUWEN EN MEISJES

BINNENLANDSE UITVOERING

Hoewel België in vergelijking met andere landen goed scoort op vlak van gelijkheid voor vrouwen en mannen en er geen directe wettelijke discriminaties meer bestaan, blijven er in de praktijk heel wat ongelijkheden overeind. Ze zijn indirect zichtbaar in wetten en direct zichtbaar in gewoontes die terugkeren en gedragen worden in de ruimere samenleving, in de normen en waarden, zeden en gebruiken en de 'onbewuste onderstroom' van onze cultuur.

Dit creëert en onderhoudt een sociaal, economisch, politiek en zelfs cultureel deficit dat in het overgrote merendeel van de gevallen vrouwen en meisjes benadeeld. Het verklaart ook de blindheid en de onverschilligheid van zowel vrouwen als mannen voor de vele hardnekkige en ingeburgerde vormen van geweld en seksisme in onze samenleving.

De SDG's streven naar het beëindigen van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen en meisjes en het uitbannen van geweld en schadelijke praktijken. Ze willen dat vrouwen volledig en gelijkwaardig kunnen deelnemen aan het politieke, economische en publieke leven. Ten slotte willen de SDG's dat seksuele en reproductieve gezondheid en rechten worden gegarandeerd.

Vluchtelingen

- Onderzoek **hoe de mogelijkheid om de vluchtelingenstatus toe te kennen aan vrouwen die gendergebonden vervolging vrezen, in de praktijk wordt benut**. Betrek de koepels van de vrouwenorganisaties hierbij. [5.1]
- Neem maatregelen om te verzekeren dat **mannen en vrouwen in de onthaalcentra gelijke rechten en kansen** hebben en dat het gevoerde beleid gendergelijkheid bevordert en geweld bestrijdt¹⁸. [5.1]

18 Voor meer informatie zie: Vrouwen en collectieve opvang bij asiel en migratie. Naar een gendergevoelig opvangbeleid, Vrouwenraad, 2010: <http://www.vrouwenraad.be/content.aspx?Pageld=606>

Geweld tegen vrouwen en meisjes

- Ga na in welke mate het beleid voldoet aan de bepalingen van de *Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*, de aanbevelingen van het *Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women*-comité en de besluiten van de VN-Commissie Status van de Vrouw. [5.2]
- Voorzie een **systematische opvolging en participatieve evaluatie van alle beleid rond de bestrijding van geweld**. Betrek de vrouwenorganisaties en andere relevante stakeholders hierbij. Stem de regelgeving, beleid en definities over vormen van geweld op federaal, gemeenschaps- en lokaal niveau op elkaar af. [5.2]
- **Integreer sekse als variabele in datasytemen die relevant zijn in relatie tot geweld en dit op alle beleidsniveaus**. [5.2]
- **Verruim de actieradius van het Nationaal Actieplan 'Geweld'**. Focus ook op thema's zoals seksueel geweld, prostitutie, ouderenmis-handeling en op specifieke groepen zoals zwangere vrouwen, huishoudpersoneel, transgender personen, vrouwelijke vluchtelingen, ... Verhoog de zichtbaarheid van de acties die Vlaanderen onderneemt. [5.2]
- Informeer over de realiteit van prostitutie om stereotypen aan te pakken. Sensibiliseer tegen hyperseksualisering en seksisme. [5.1, 5.2]
- Stel een **gecoördineerd uitstapplan op voor personen die de prostitutie willen verlaten** en zet in op preventie. [5.2]

Schadelijke praktijken

- Voer zowel **kwantitatief als kwalitatief onderzoek naar gedwongen huwelijken en naar effectieve strategieën om dit te voorkomen**. [5.3]

- Voorzie regelmatig **vorming voor professionals die in contact komen met slachtoffers en daders van eerge relateerd geweld**¹⁹ en zorg voor een goede coördinatie tussen verschillende betrokken diensten en stakeholders, inclusief tussen het Vlaamse en federale niveau. [5.3]
- Ontwikkel **specifieke richtlijnen voor politie en justitie met betrekking tot eerge relateerd geweld**. [5.3]
- **Sensibiliseer over gelijkheid v/m in scholen om genderdiscriminatie en geweld te voorkomen**. [5.1, 5.2, 5.3]

Huishoudelijk werk

- Pas de collectieve organisatie van de arbeid in onze samenleving aan door maatregelen te nemen die **een betere en meer leefbare combinatie van betaalde arbeid en zorg mogelijk maken** voor alle werknemers en voor alle gezinsvormen, met een focus op werkbaar werk en voldoende, betaalbare en kwaliteitsvolle zorgvoorzieningen. Voorzie hiertoe aanpassingen in de verschillende sectoren van de sociale zekerheid en in de fiscaliteit om de overgang te maken van het kostwinnersmodel naar het combinatiemodel. [5.4]
- Breid de bescherming voor inwonend huishoudpersoneel uit zodat een klacht over geweld en misbruik door hun werkgever/gastgezin geen aanleiding is tot uitwijzing uit het land. [5.4]
- **Verbeter het dienstbodestatuut**. Pas de tewerkstellingsvoorwaarden aan zodat nog bestaande discriminaties opgeheven worden en voer een derde-partij-systeem in voor de controle van de arbeidsvoorwaarden²⁰. [5.4]
- **Verbeter de sociale bescherming van mantelzorgers** via correcties aan bepaalde delen van de sociale zekerheid zoals thematische verloven, tijdskrediet, regelingen voor 55+-werknemers of via het instellen van een specifiek thematisch verlof voor mantelzorgers. [5.4]

19 Scholen, CLB's, politie, parket, hulpverlening, sociale dienstverlening, artsen en verpleegkundigen, interculturele bemiddelaars, sociale tolken,...

20 Voor meer concrete aanbevelingen, zie <http://www.vrouwenraad.be/content.aspx?Pageld=707>

Gelijke deelname aan besluitvorming

- Betrek de koepels van de vrouwenorganisaties op gelijke voet met andere organisaties of instellingen in alle bestaande en nieuw op te richten inspraakstructuren, adviesorganen en andere relevante fora. [5.5]
- Laat het **rits-systeem** – dat zorgt voor de afwisseling tussen geslachten op de eerste plaatsen op kandidatenlijsten bij de verkiezingen – gelden voor de volledige lijsten. [5.5]
- Verzeker de **paritaire deelname v/m in de uitvoerende organen** via de aanpassing van artikel 11 bis van de Grondwet. [5.5]
- Kijk nauw toe op de uitvoering van de wet op de vertegenwoordiging van vrouwen in de bestuursraden van de autonome overheidsbedrijven, de genoteerde vennootschappen en de Nationale Loterij en neem tijdig maatregelen om anomalieën bij te sturen. [5.5]
- Doe aan **gender budgetting** en voorzie binnen alle budgetlijnen een deelbudget om binnen het specifieke beleid de genderdimensie in rekening te brengen en de gendergelijkheid te bevorderen. [5.1, 5.5]

Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten

- **Verleng de wettelijk toegelaten periode voor abortus naar 16/18 weken** en onderzoek de invoering van het systeem van 'abortuspil' tot 7-8 weken. Voorzie een doorverwijsplicht vanwege artsen die weigeren een abortus uit te voeren. [5.6]
- **Verzeker gratis voorbehoedsmiddelen, inclusief noodanticonceptie, voor jonge vrouwen tot 21 jaar** en terugbetaling van het hormoonspiraaltje ongeacht de leeftijd. [5.6]
- Voer regelmatig **campagnes ter preventie van ongewenste zwangerschappen en van seksueel overdraagbare aandoeningen**, rekening houdend met specifieke aandachtsgroepen. [5.6]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

België moet in haar buitenlandse beleid een voortrekkersrol blijft spelen op vlak van vrouwenrechten en de gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Voor de Belgische ontwikkelingsssa-

menwerking ligt er heel wat werk op de plank. Begin 2015 concludeerde de Dienst Bijzondere Evaluatie dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking er globaal niet in slaagt een wezenlijke bijdrage te leveren aan gendergelijkheid. Ondanks het bestaan van een goed juridisch kader en een uitgeschreven beleid blijft gender in het ontwikkelingsbeleid nog te veel dode letter. De magere resultaten die wel bereikt worden, zijn meestal het gevolg van tijdelijke en toevallige situaties die voortvloeien uit de initiatieven van gemotiveerde individuen. Daarom is er nood aan meer politiek en institutioneel engagement.²¹

- Maak van de bevordering van vrouwenrechten en de gelijkheid van vrouwen en mannen een speerpunt **van de Belgische ontwikkelings-samenwerking** en geef het een **eigen budgetlijn**. [5.1, 5.2, 5.3, 5.a, 5.b]
- Behoud gendergelijkheid als **transversaal thema**. De aankondiging van een nieuwe strategienota gender en ontwikkeling en de wetswijziging om zowel transversaal als specifiek te kunnen werken, zijn een eerste opportuniteit om hier werk van te maken. Voorzie regelmatige consultaties met lokale vrouwen, vrouwenorganisaties en ngo's en versterk hun capaciteiten. Zet daarbij extra in op de strijd tegen geweld op vrouwen en meisjes. [5.1, 5.2, 5.3, 5.a, 5.b]
- Breng gender ter sprake in de **politieke dialoog en de indicatieve samenwerkings-programma's (ISP's) met de partnerlanden van de Belgische ontwikkelingssamenwerking**. Het gaat dan onder meer over man-vrouw-gelijkheid, seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, schendingen van de mensenrechten en van de rechten van het kind zoals vrouwelijke genitale verminking, gedwongen huwelijken, kindhuwelijken en andere vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes. Betrek ook het ministerie dat bevoegd is voor vrouwenzaken systematisch bij de beleidsdialoog. [5.1, 5.2, 5.3, 5.a]
- **Sensibiliseer ambtenaren en diplomaten**, werkzaam in het externe beleid, rond gendergelijkheid, seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en geweld tegen vrouwen en meisjes. [5.1, 5.2, 5.3]

- Promoot gendergelijkheid in **internationale onderhandelingen en fora**. Neem het voortouw in de promotie van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (inclusief LGBTI en de aanpak van hiv) binnen het Europese gezondheids-, gender- en ontwikkelingsbeleid en dat van de Verenigde Naties. [5.1, 5.2, 5.3, 5.6]
- Reserveer binnen de budgetten voor de ondersteuning van verkiezingen systematisch een deel van het **budget voor projecten specifiek gericht op het verhogen van de politieke participatie van vrouwen**, als kiezer én als kandidaat. [5.4]
- IJver voor en ondersteun de **uitvoering van Resolutie 1325 'Vrouwen, vrede en veiligheid' van de VN Veiligheidsraad**. Zorg voor een effectieve uitvoering van het Belgische Nationale Actieplan (2013-2016) en ondersteun andere landen met hun nationale actieplannen. [5.4]

21 http://diplomatie.belgium.be/fr/binaries/evaluatie_gender_synthese_tcm313-264802.pdf

6. TOEGANG TOT WATER EN SANITAIR VOOR IEDEREEN EN DUURZAAM WATERBEHEER

BINNENLANDSE UITVOERING

Water is essentieel voor zowel het leven als voor welzijn en welvaart. Zonder drinkbaar en zoet water is duurzame ontwikkeling niet mogelijk. Tegen 2050 zullen volgens de OESO en het Global Water Partnership²² bij onveranderd beleid 3,9 miljard mensen af te rekenen hebben met de nadelige gevolgen van serieuze waterstress, als gevolg van waterschaarste of vervuiling. Ook Vlaanderen is een gebied met waterstress. Op veel plaatsen in Vlaanderen daalt het grondwater-niveau. Daarnaast is er ook de zorg om de kwaliteit van het water. Een laatste uitdaging is zorgen dat iedereen in ons land toegang heeft tot water en sanitair.

De SDG's streven ernaar dat tegen 2030 iedereen in de wereld toegang heeft tot veilig en betaalbaar drinkwater en sanitair. Ze willen de strijd aangaan tegen watervervuiling en het efficiënt gebruik van water verhogen. Tegen 2030 moet er sprake zijn van een geïntegreerd waterbeheer op alle niveaus.

- Zorg voor **sociale compensaties in de waterfactuur voor de zwakkeren in de samenleving** (bijvoorbeeld via een sociaal fonds of via sociale maatregelen door de drinkwaterbedrijven) en stel alles in het werk opdat zo weinig mogelijk mensen afgesloten worden van het drinkwaternet bij wanbetaling. [6.2]
- Maak werk van **voldoende propere, gratis en toegankelijke openbare toiletten** zodat ook vrouwen en meisjes en personen met een beperkte mobiliteit er veilig terecht kunnen. Zorg dat openbare toiletten permanent of voldoende lang open zijn zodat ook daklozen er op een aanvaardbare manier terecht kunnen. [6.2]

- De Gewesten moeten meer en sneller middelen inzetten om de **kwaliteitsdoelstellingen van de Europese kaderrichtlijn voor water** te behalen. Hoewel er reeds een weg is afgelegd door de afbouw van vervuilingbronnen uit de landbouw, huishoudens en bedrijven, voldoet momenteel in België nog geen enkel waterlichaam aan het strengste criterium 'goed' van de Europese richtlijn. [6.3]
- Pas bouwvoorschriften aan en maak werk van sensibilisatie om een **betere infiltratie van regenwater in de bodem** mogelijk te maken. Er is in Vlaanderen een acuut probleem met de bodemdoorlaatbaarheid waardoor ondergrondse waterlagen (zeer belangrijk voor de drinkwaterproductie) onvoldoende worden aangevuld, wat ervoor zorgt dat Vlaanderen een gebied met waterstress is. [6.4]
- Betrek burgers bij het opstellen van **stroombekkenbeheersplannen**. Daarbij kan het principe van solidariteit van het stroombekken van nut zijn²³. [6.5]
- **Bescherm ondergrondse waterlagen, riviersystemen en stilstaande wateren, en moerasgebieden**. Herstel natuurlijke overstromingsgebieden en duinen om een betere bescherming tegen overstromingen en de gevolgen van de klimaatverandering te garanderen. [6.6]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

Drinkwater en basissanitair zijn in 2010 door de Verenigde Naties erkend als mensenrecht. Alle staten zijn verplicht om de nodige maatregelen te nemen om de toegang tot drinkwater en sanitaire voorzieningen te veralgemenen. De Belgische

22 Securing water, sustaining growth: report of the GWP/OECD task force: 2015

23 Voor een voorbeeld, zie <http://www.egeb-sgwb.be/WaterGemeengoedBrussel>

ontwikkelingssamenwerking moet partnerlanden op dit vlak ondersteunen.

- **Verhoog de inspanningen van de ontwikkelingssamenwerking op vlak van toegang tot water en sanitair** en hou daarbij rekening met het genderperspectief. Ondersteuning moet breder gaan dan alleen drinkwatervoorziening en basissanitatie. Zo is afvalwater een gigantische uitdaging in ontwikkelingslanden: 90% van het gebruikte water wordt ongezuiverd geloosd. België beschikt over veel kennis en expertise die het ter beschikking kan stellen. [6.a]
- **Investeer niet enkel in menselijke capaciteitsversterking maar ook in infrastructuur.** Heb aandacht voor kleinschalige, ecologisch verantwoorde en lokaal autonoom te beheren projecten. Steun de uitbouw van voor meisjes en vrouwen toegankelijke en gepaste sanitaire voorzieningen. [6.a]
- Water is zo essentieel voor het leven, welzijn en welvaart dat het **beleid en beheer dicht bij de burger moet staan.** In ontwikkelingslanden is de 'watercorvee' veelal een zaak van meisjes en vrouwen. Vrouwen moeten van bij het begin betrokken worden bij de water- en sanitatieprojecten van de ontwikkelingssamenwerking, net zoals bij het beheer van de gebouwde infrastructuur. [6.b]

7. BETAALBARE, BETROUWBARE, DUURZAME EN MODERNE ENERGIE VOOR IEDEREEN

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's streven ernaar dat tegen 2030 iedereen toegang heeft tot betaalbare en betrouwbare energievoorziening, dat het aandeel van hernieuwbare energie gevoelig stijgt en dat de energie-efficiëntie op wereldvlak verdubbelt.

Ons land moet haar energieproductie tegen 2050 overschakelen op 100% hernieuwbare bronnen. Daarom moeten onze overheden alle steun aan fossiele brandstoffen en kernenergie stopzetten, en volop de kaart trekken van energiebesparing, energie-efficiëntie en hernieuwbare energie. Dit is op lange termijn het enige werkelijk duurzame scenario, maar ook het goedkoopst, het gunstigst voor de ontwikkeling van een nieuwe Europese economie en het enige geloofwaardige scenario dat klimaatchaos kan vermijden. We benadrukken dat investeringen in energiebesparing, efficiëntie en hernieuwbare energie de beste garantie leveren voor toekomstgerichte jobs. De overheid moet erover waken dat deze investeringen aan de lokale economie ten goede komen.

Toegang

- **Voorkom energie-armoede door energie-zuinige woningen te stimuleren** voor iedereen en aldus de energiefactuur structureel te verlagen. Voer daarvoor meer gerichte en kostenefficiënte fiscale maatregelen en subsidies in ten voordele van energiezuinige woningen. Zorg voor meer energiezuinige sociale huisvesting. Wend een verhoogde nucleaire taks evenals een deel van de inkomsten uit het Europese emissiehandelssysteem ETS aan voor investeringen in deze energietransitie. Geef hierbij prioriteit aan mensen die kampen met energie-armoede. [7.1]
- **Voer maatregelen in zodat elke budgetmeter voor elektriciteit beschikt over een minimale levering.** Schaf naakte budgetmeters af. [7.1]

- Zorg ervoor dat mensen met energieschulden die schulden niet aflossen aan het hoogst mogelijke tarief, maar aan een tarief overeenkomstig hun financiële situatie. [7.1]
- Neem het voortouw in de ontwikkeling van een **Europese richtlijn rond energiearmoede**, met bindende doelstellingen om hier tegen 2030 een eind aan te maken. [7.1]
- Ondersteun burgers, en in het bijzonder mensen in energie-armoede, om te participeren in en de vruchten te plukken van energiebesparing en lokale hernieuwbare energieproductie, onder meer door groepsaankopen en deelname in coöperatieven. [7.1]

Hernieuwbare energie

- **Sluit stapsgewijs de kerncentrales tegen 2025.** Volg daarbij de oorspronkelijke agenda van de kernuitstap, zodat alle reactoren ten laatste na 40 jaar gesloten worden. [7.1]
- Stel in samenspraak met de verschillende overheden en de stakeholders een duidelijk en ambitieus **langetermijnkader op voor de noodzakelijke investeringen in de energiesector**. In dit energiepact moeten hernieuwbare energie, energie-efficiëntie energiebesparing de belangrijkste pijlers vormen. Voorzie een verankering van **ambitieuze doelstellingen** op korte en lange termijn voor **hernieuwbare elektriciteit**, evenals ambitieuze doelstellingen voor **groene warmte en koeling**. Streef naar 54% hernieuwbare energievoorziening in België tegen 2030 en een volledige hernieuwbare energievoorziening in een Europees perspectief tegen 2050²⁴. [7.2]
- Zorg voor een **stabiel en voorspelbaar ondersteuningsmechanisme voor hernieuw-**

²⁴ Greenpeace, BBL,WWF (2014). Crucial energy choices in Belgium - an investigation of the options. Our future energy.

bare energie, dat een gerichte en correcte vergoeding geeft aan hernieuwbare energie, zolang als nodig om hernieuwbare energie rendabel te maken. [7.2]

- Werk aan **slimme netten** met een planmatige inpassing van hernieuwbare energie, vraagsturing in functie van het aanbod en een doordacht gebruik van slimme meters, om bovenstaande doelstelling mogelijk te maken. [7.2]
- Handhaaf de **prioritaire toegang voor hernieuwbare energie tot het elektriciteitsnet**. [7.2]
- Zorg voor een vroege **participatie van omwonende burgers, coöperatieven en gemeenten bij de inplanting van nieuwe windmolens**, om het draagvlak voor een ambitieuze groei aan hernieuwbare energie mogelijk te maken, evenals een volwaardige participatie van zowel mannen als vrouwen bij de uitbating achteraf. [7.2]
- **Versnel de tweede concessiezone voor offshore windenergie**, met aandacht voor getijden en golfenergie. Vermijd hierbij zoveel mogelijk de effecten op de lokale natuur en ecosystemen. [7.2]
- **Streef naar het meest effectieve en efficiënte gebruik van duurzame biomassa** op een manier die de directe en indirecte CO₂-uitstoot correct in rekening brengt. Beperk de totale capaciteit aan duurzame biomassa voor elektriciteitsproductie tot 1100 à 1500 MW. [7.2]

Energie-efficiëntie

- Stel, mede in het kader van de bevoorradingszekerheid op korte termijn, een **geïntegreerd en ambitieus plan voor elektriciteitsbesparing en beheer van de energievraag** op, met aandacht voor particulieren, de dienstensector, de overheden en de industrie. Doe dit in overleg met de regio's en met inspraak van relevante stakeholders. [7.3]
- Tref maatregelen zodat **vanaf 2020 alle nieuwe gebouwen minstens energieneutraal** en bij voorkeur energieproducerend zijn. [7.2]
- Hanteer bij elke beleids- en investeringskeuze inzake energie steeds het **'energie-efficiëntie eerst'-principe**. Wanneer aangetoond is dat verbeteringen in energie-efficiëntie het

meest kosteneffectief zijn, de energiezekerheid verhogen en klimaatverandering tegengaan, krijgen deze steevast de voorkeur op een vergroting van het energie-aanbod. [7.3]

- Werk ambitieuze **energie-renovatieprogramma's** uit met een duidelijke kalender om tegen 2050 de energievraag van gebouwen met 80% te verminderen. Zorg voor de invoering van ondersteuning en vervolgens verplichte energieprestatie-eisen volgens een voorspelbaar en stapsgewijs traject. **Renoveer de totale vloeroppervlakte van overheidsgebouwen aan een tempo van 3% per jaar om hen energie-efficiënter te maken**. [7.3]
- Hanteer een **'one stop shop'-aanpak voor laagdrempelige informatieverstrekking** rond energiebesparing en energie-efficiëntie, met een belangrijke rol voor lokale energiewinkels. Maak ook werk van een wijkgerichte renovatie-aanpak om de renovaties te versnellen. [7.3]
- Werk bindende doelstellingen uit rond **energiebesparing voor de industrie**, en spoor de sectororganisaties aan om een langetermijnstrategie voor een koolstofarme industrie uit te werken. [7.3]
- **Trek nog meer de kaart van restwarmte en warmtenetten** door warmtekaarten op te maken en de aanleg van warmtenetten juridisch, administratief en financieel te bevorderen. [7.3]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

Als geïndustrialiseerd land draagt België mee de verantwoordelijkheid voor de klimaatverandering waar de wereld mee kampt. België moet daarom ontwikkelingslanden ondersteunen om zich klimaatneutraal te ontwikkelen. De SDG's streven naar internationale samenwerking voor de verspreiding van hernieuwbare energie en de uitbouw van energievoorziening in ontwikkelingslanden. België moet meewerken aan het promoten van hernieuwbare energie in de rest van de wereld.

- Moedig banken en pensioenfondsen aan om investeringen in fossiele brandstoffen stop te zetten ten voordele van hernieuwbare energie²⁵. [7.a, 7.b, 7.2]

²⁵ Zie de campagne Coal Banks <http://coalbanks.org/>

- Maak bij ontwikkelingsprojecten zoveel als mogelijk gebruik van hernieuwbare energiebronnen. [7.a, 7.b]
- Betrek lokale gemeenschappen bij ontwikkelingsprojecten rond energievoorziening. [7.a]
- Kom de engagementen op vlak van klimaatfinanciering na en zorg dat ze additioneel aan de beloofde middelen voor ontwikkelings-samenwerking. [7.a, 7.b]
- Zie ook de aanbevelingen rond klimaatfinanciering onder doelstelling 13

8. LANGDURIGE, INCLUSIEVE EN DUURZAME ECONOMISCHE GROEI, VOLLEDIGE TEWERKSTELLING EN WAARDIG WERK VOOR IEDEREEN

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's streven naar economische vooruitgang en een beleid dat ondernemerschap stimuleert. Ze willen tegen 2030 een efficiënter gebruik van grondstoffen en streven naar het loskoppelen van economische groei en de aftakeling van het leefmilieu. Tegen 2030 moet iedereen op een waardige manier werken. De SDG's willen verder jeugdwerkloosheid terugdringen en kinderarbeid aanpakken.

De uitdagingen in België bestaan erin om onze welvaart en sociale zekerheid te behouden, ondernemerschap rond duurzame economische activiteiten te stimuleren en jeugdwerkloosheid aan te pakken.

- **Stimuleer sociaal en duurzaam ondernemerschap door investeringen in de sociale economie fiscaal voordeliger te maken.** [8.3]
- Neem maatregelen om de **impact van productie en consumptie op het milieu te verkleinen.** [8.4]
▷ *Zie de aanbevelingen rond duurzame productie en consumptie onder doelstelling 12*
- Respecteer en versterk de **structurele dialoog met sociale actoren**, conform de conventies van de International Labour Organization (ILO). [8.5]
- Trek alle **uitkeringen op tot minstens de Europese armoedegrens**, voor alle gezinstypes. [8.5]
- **Ken sociale voordelen zoveel als mogelijk automatisch toe.** Op die manier wordt vermeden dat mensen in kansarmoede ze missen. [8.5]
▷ *Zie ook de aanbevelingen rond armoedebestrijding onder doelstelling 1*
- **Versterk de inkomenskant van de sociale zekerheid, met een brede financiering uit alle inkomstenbronnen.** Verschuif de fiscale last van inkomsten uit werk naar inkomsten uit vermogen en taksen op vervuiling. Pak fiscale fraude ambitieus aan. [8.5]
- **Maak werk van een pensioenhervorming** die de wettelijke pensioenen verstevigt, de gendergelijkheid bevordert. Voer een passend beleid om de behoeften van een vergrijzende bevolking op te vangen. [8.5]
- **Neem maatregelen om de loopbaankloof tussen mannen en vrouwen – waarbij vrouwen in hun loopbaan minder kansen hebben dan mannen – te dichten.** [8.5]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

De afgelopen decennia heeft men kunnen vaststellen dat economische groei niet automatisch de levensomstandigheden van de overgrote meerderheid van de bevolking verbetert. Waardig werk en sociale bescherming kunnen, als fundamentele instrumenten voor de preventie en uitroeiing van armoede en ongelijkheid, gedeeltelijk een antwoord bieden.

Inclusieve en duurzame economische groei veronderstelt een beleid dat in de eerste plaats werk maakt van lokale economische ontwikkeling, met een focus op die sectoren met het grootste potentieel om waardige banen te creëren en ter plaatse economische meerwaarde te realiseren. Een economische ontwikkeling die grotendeels op extractieve industrie en grondstoffenexport gebaseerd is, levert op korte termijn vaak grote groeicijfers op maar laat geen positieve impact zien op de levensomstandigheden van de meerderheid van de bevolking. Ontwikkelingsbeleid mag zich met andere woorden niet blind staren op naakte groeicijfers.

- **Versterk de institutionele capaciteit in partnerlanden voor arbeids- en inkomensbeleid.** Ondersteun de implementatie van een goede arbeidswetgeving die gendergelijkheid bevordert en promoot het ratificeren en naleven van conventies van de ILO. [8.3, 8.5, 8.8]
- **Ondersteun strategieën die tot doel hebben informele economische activiteiten te formaliseren,** conform de IAO Aanbeveling van Juni 2015. Koppel dit niet enkel aan de inning van fiscale bijdragen (*fair share*), maar zorg ervoor dat dit bijdraagt aan de creatie van waardig werk en dat kleine ondernemers en werknemers, inclusief meewerkende familieleden en partners, in ruil ook een waardig sociaal statuut krijgen. [8.3, 8.5, 8.8]
- **Stel expertise ter beschikking en maak internationale uitwisseling mogelijk om een actief en genderbewust arbeidsmarktbeleid tot stand te brengen.** Elementen als training en vorming van de actieve bevolking zijn vaak heel beperkt en/of zwak uitgebouwd en niet aangepast aan de ontwikkeling van relevante vaardigheden. Help partnerlanden om onderwijs en vorming efficiënter te organiseren en publieke tewerkstellingsdiensten (arbeidsbemiddeling) beter te ontwikkelen en hun werking te optimaliseren. Innovatieve maatregelen uit het Zuiden zelf, zoals werkgarantieprogramma's en systemen van *cash transfers*, kunnen inspirerende voorbeelden bieden. [8.3, 8.5, 8.8]
- **Stel expertise beschikbaar en maak internationale uitwisseling mogelijk om mechanismen voor vervangingsinkomens te realiseren.** [8.3, 8.5]
- **Geef zelf het goede voorbeeld door bij ontwikkelingsprogramma's in de mate van het mogelijke gebruik te maken van lokale aannemers** en door normen rond arbeidsomstandigheden en sociale bescherming, inclusief gendergelijkheid, op te nemen in openbare aanbestedingen [8.3, 8.5].
▷ *Zie ook aanbevelingen onder hoofdstuk 9 rond infrastructuur*
- Promoot als co-voorzitter van de '*ILO group of friends of decent work*' de **Waardig Werk Agenda van de International Labour Organization (ILO) in het kader van de SD-G's.** Benadruk het evenwaardige belang van

elk van de vier pijlers van waardig werk en het ondeelbare karakter van deze agenda. [8.3, 8.5]

- Pak via de ontwikkelingsamenwerking en de diplomatie **de onderliggende oorzaken van kinderarbeid aan** zoals armoede en sociale uitsluiting. [8.7]

9. ROBUUSTE INFRASTRUCTUUR, INCLUSIEVE EN DUURZAME INDUSTRIALISERING EN INNOVATIE

BINNENLANDSE UITVOERING

België is in hoge mate geïndustrialiseerd. Onze industriële economie legt zich in toenemende mate toe op diensten, terwijl de verwerking van grondstoffen en de ontwikkeling van afgewerkte producten – en de navenante gevolgen voor het milieu – in toenemende mate verschuiven naar middeninkomenslanden. Toch is België een van de landen met de hoogste ecologische voetafdruk per capita²⁶.

De SDG's streven naar een duurzame industrialisering. Ze willen een publieke infrastructuur die milieuvriendelijk is, welzijn en economische vooruitgang bevordert en toegankelijk is voor iedereen. De SDG's vragen ook meer investeringen in wetenschappelijk onderzoek.

De grote uitdaging voor België is om de ecologische voetafdruk van gebouwen, transport en industrie radicaal te verminderen en te evolueren naar een circulaire economie waarbij grondstoffen in grote mate uit afval worden gehaald.

België mag in zijn economische planning niet langer focussen op economische groei, maar moet met een breed spectrum aan indicatoren kijken. Die houden naast economische vooruitgang ook rekening met de ecologische voetafdruk van onze economie, de welvaart van de bevolking en de gendergelijkheid.

- Neem maatregelen om **renovaties van huizen en gebouwen aantrekkelijker te maken** dan nieuwbouw. [9.1]
- Voorzie bij grote infrastructuurwerken op voorhand al hoe de infrastructuur op lange termijn in gebruik kan blijven in een koolstofarme economie, eventueel door een alternatief toekomstig gebruik ervan. [9.1]

- Bouw **voorstadsnetwerken van openbaar vervoer en fiets snelwegen** uit rond de stedelijke gebieden. [9.1]

▷ *Zie ook de aanbevelingen bij doelstelling 11 rond duurzame steden*

- **Maak bij goederenvervoer werk van een modal shift** – een verandering van de mix van vervoersmiddelen. Ondersteun dit door een consequent locatiebeleid bij de inplanting van bedrijven en door het wegwerken van missing links op het spoorwegen- en waternet, met aandacht voor de mogelijkheden van overslag. [9.1, 9.2]

- Gebruik in steden met waterwegen te klein geworden haveninfrastructuur niet enkel voor de bouw van nieuwe woningen, maar zet dit in bij de **bevoorrading van binnensteden per schip** als alternatief voor wegtransport. [9.1]

- Gebruik de **inkomsten van het Europese systeem voor emissiehandel ETS integraal voor intern klimaatbeleid en internationale klimaatfinanciering**. [9.2]

▷ *Zie ook de aanbevelingen bij doelstelling 13 rond klimaat*

- Streef naar minder afval en maak werk van een circulaire economie. [9.2, 9.4]

▷ *Concrete aanbevelingen staan onder doelstelling 12*

- Neem maatregelen om de oprichting van coöperatieven en bedrijven van de sociale economie te stimuleren. [9.3]

- Investeer meer in onderzoek dat kan bijdragen tot een circulaire economie en een koolstofarme samenleving. Garandeer dat de resultaten van onderzoek ten goede komen aan iedereen. [9.5]

- Vervang bruto nationaal product als maatstaf voor vooruitgang door een **maatstaf die ook het milieu en sociale vooruitgang, inclu-**

26 WWF (2014). Living Planet Report. <http://www.wwf.be/nl/wat-doet-wwf/impact-verminderen/living-planet-report-2014/1043>

sief gendergelijkheid, in rekening neemt.

Maak gebruik van het voorbereidend werk door de Europese Commissie met haar '*Beyond GDP initiative*' en het werk dat het Planbureau errond momenteel verricht²⁷.

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

De SDG's vragen dat rijke landen ontwikkelingslanden ondersteunen bij het uitbouwen van een robuuste en duurzame infrastructuur. De ontwikkeling van technologieën moet er ondersteund worden.

België moet ontwikkelingslanden ondersteunen om zich koolstofarm te ontwikkelen. Ons land moet ook andere landen stimuleren hun infrastructuurwerken zo uit te voeren dat hun impact op het milieu zo klein mogelijk is. België moet ook technologische innovatie ter beschikking stellen.

- Hou bij ontwikkelingsprogramma's die infrastructuurwerken omvatten rekening met de ecologische en sociale gevolgen van die werken. Probeer negatieve gevolgen voor het leefmilieu tot een minimum te beperken. Gebruik in de mate van het mogelijke lokale aannemers en neem normen rond arbeidsomstandigheden, gendergelijkheid en sociale bescherming op in openbare aanbestedingen. [9.a, 9.b]
- Sta uitzonderingen toe op intellectuele eigendomsrechten opdat ontwikkelingslanden van innovatieve technologieën gebruik kunnen maken. [9.b]
- **Neem actief deel aan het *Technology Facilitation Mechanism*** dat in het kader van de SDG ontwikkelingsagenda werd opgericht en dat ontwikkelingslanden moet helpen om zich duurzaam te ontwikkelen. [9.b]

²⁷ Zie http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/index_en.html

10. MINDER ONGELIJKHEID BINNEN EN TUSSEN LANDEN

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's willen zowel de ongelijkheid tussen als binnen landen verminderen. De inkomensongelijkheid moet naar omlaag en er moet werk worden gemaakt van sociale bescherming. De strijd tegen discriminatie moet worden opgevoerd en iedereen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, etniciteit, afkomst, godsdienst,... moet kunnen deelnemen aan het sociale, economische en politieke leven.

In België kan de gelijkheid worden bevorderd door werk te maken van automatische toekenning van sociale rechten, het aanpassen van uitkeringen aan de Europese armoedegrens en het invoeren van een meer rechtvaardige fiscaliteit. De overheid speelt een bijzondere rol in het beschikbaar stellen van voldoende kansen voor iedereen.

Sociale rechten

- Verhoog alle uitkeringen en inkomens tot de Europese armoedegrens. Momenteel liggen de meeste (ver) onder de Europese armoedegrens²⁸. [10.1, 10.2, 10.3, 10.4]
- Ken sociale rechten automatisch toe. Onderbescherming is een groot probleem in België. Veel mensen maken geen gebruik van hun sociale rechten als gevolg van onwetendheid, complexe administratieve procedures of schaamte. Zo wordt geschat dat slechts de helft van de mensen die recht heeft op een leefloon er ook effectief gebruik van maakt. Van verhoogde tegemoetkoming maakt een derde van de rechthebbers geen gebruik, wat ervoor zorgt dat ze ook geen gebruik kunnen maken van bijkomende voordelen die daaraan gekoppeld zijn. Ook bij andere sociale rechten, zoals de schooltoelage,

is onderbescherming een groot probleem. [10.1, 10.2, 10.3, 10.4]

- Maak werk van een meer rechtvaardige fiscaliteit. Fiscale lasten zijn in België heel ongelijk verdeeld. Vermogens en kapitaal dragen quasi niets bij, terwijl loontrekkenden zwaar belast worden en veel uitkeringen onder de armoedegrens liggen. Een echte, volwaardige tax shift verschuift belastingen van arbeid naar vermogen, kapitaal en milieuvervuiling. [10.1, 10.2, 10.3, 10.4]
- Lever extra inspanningen op het vlak van onderwijs, tewerkstelling en huisvesting om de structurele achterstelling en discriminatie van mensen van vreemde origine en hun kinderen aan te pakken. [10.2]

Vluchtelingen

- Versoepel visumvoorwaarden voor mensen op de vlucht voor grootschalige conflicten en humanitaire crises, onder meer door de voorwaarden voor een visum voor kort verblijf te versoepelen en door het verstrekken van humanitaire visa. [10.7]
- Vereenvoudig de procedure voor gezinshereniging voor mensen op de vlucht voor grootschalige conflicten en humanitaire crises. [10.7]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

Op wereldvlak vragen de SDG's een betere regulering van de markten, in het bijzonder van de financiële markten en instellingen, en een versterkte positie van ontwikkelingslanden in mondiale besluitvorming. Landen moeten geholpen worden bij het terugdringen van ongelijkheid, onder meer via ontwikkelingssamenwerking.

Aan de huidige evoluties zal 1 procent van de wereldbevolking binnenkort over meer dan de helft van

²⁸ Die bedraagt 60% van het mediaan inkomen van een land. Voor België ligt de armoedegrens op €1.085/maand voor een alleenstaande en €2.279/maand voor een gezin met 2 kinderen. Het leefloon ligt bijvoorbeeld veel lager met amper €833,71 voor een alleenstaande en €1.111 voor een gezin.

de mondiale rijkdom beschikken²⁹. 7 mensen op 10 leven vandaag in landen waar de ongelijkheid de afgelopen 30 jaar is toegenomen. Het *trickle down effect*, dat veronderstelt dat de vruchten van de economische groei ten goede komen aan de hele bevolking, blijkt vandaag fout te zijn. In heel wat groeilanden zien we dat zonder politieke maatregelen om de rijkdom te herverdelen enkel een rijke elite voordeel haalt uit de toegenomen economische groei. Het is een illusie om te denken dat ontwikkeling en de strijd tegen armoede mogelijk zijn zonder ook de ongelijkheid aan te pakken. Het IMF deelt die vaststelling en stelt dat een herverdelingsbeleid en een vermindering van de ongelijkheid een positief gevolg kunnen hebben voor de economische groei. België en de regio's moeten dan ook in hun extern beleid streven naar de vermindering van de wereldwijde ongelijkheid.

Participatie

- België moet in al zijn internationale relaties het **belang van inclusieve participatie** naar voren schuiven, in het bijzonder van de meest gemarginaliseerde en gediscrimineerde bevolkingsgroepen en van vrouwen en meisjes. [10.2]
- Bij het aangaan van partnerschappen met andere landen moet België ruimte maken voor de **participatie van de lokale bevolking, waaronder vrouwen en meisjes**. [10.2]

Sociale bescherming

- België moet de **verankering van het recht op sociale bescherming** in wetten en internationale verdragen verdedigen. Het moet in zijn ontwikkelingssamenwerking een strategie-nota rond sociale bescherming uitwerken, en het moet pleiten voor de niet-commercialisering van sociale bescherming en gezondheidsdiensten en de toegankelijkheid voor zowel mannen als vrouwen. [10.4]
- België moet **partnerlanden ondersteunen bij het uitbouwen van een sociale bescherming** en moet de oprichting van een internationaal fonds voor de financiering van die uitbouw ondersteunen. [10.4]
- België moet de **participatie van sociale actoren in sociale beschermingssystemen** verdedigen. [10.4]

29 Oxfam (2014). Even it Up. Time to End Extreme Inequality. https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/cr-even-it-up-extreme-inequality-291014-en.pdf

Fiscaliteit

- België moet **bij internationale fiscale onderhandelingen de reductie van ongelijkheid als streefdoel aanhouden**. Het kan bijvoorbeeld uitgaan van het *palma ratio*, dat stelt dat de inkomsten na belasting van de rijkste 10% niet hoger mogen liggen dan de inkomsten na belastingen van de armste 40%. [10.1]
- Voer een **substantiële taks op financiële transacties (FTT)** in, steunend op versterkte samenwerking in Europees verband, om speculeren te ontmoedigen en financiële instabiliteit (volatiliteit) tegen te gaan. Investeer de opbrengsten van de taks in ontwikkelingssamenwerking, armoedebestrijding en de strijd tegen de klimaatverandering. [10.5]
- **Versterk de internationale samenwerking op fiscaal vlak**. Voer analyses uit bij het invoeren van nieuwe fiscale maatregelen om de impact ervan op andere landen na te gaan. Steun regelgeving rond *country by country reporting*, wissel fiscale gegevens uit met andere landen en ga de strijd aan tegen fiscale paradisijs. [10.5]
- **Verleen actieve steun aan de opwaardering van het bestaande expertencomité inzake fiscale aangelegenheden in de VN** tot een intergouvernamenteel orgaan dat met de nodige middelen wordt uitgerust en verzekert dat alle landen op gelijke voet kunnen deelnemen aan discussies over mondiale normen inzake fiscaliteit. [10.5]
- **Pleit voor een hervorming van internationale instellingen zodat alle landen kunnen bijdragen tot mondiale economische en financiële beslissingen**. [10.6]

Besluitvorming

- Pleit op het niveau van het IMF en de Wereldbank voor de **invoering van een dubbele meerderheid bij beslissingen**, waarbij niet enkel het economische gewicht telt maar ook een meerderheid van het aantal landen nodig is. [10.6]
- Waak erover dat handels- en investeringsakkoorden met ontwikkelingslanden de **beleidsruimte** van die landen niet inkrimpen en dat ze in lijn zijn met ontwikkelingsdoelstellingen. [10.a]
▷ *Wat betreft ontwikkelingshulp, klimaatfinanciering, handel en het gebruik van publieke middelen voor privaat kapitaal verwijzen we naar de aanbevelingen onder doelstelling 17 [10.b]*

11. INCLUSIEVE, VEILIGE, WEERBARE EN DUURZAME STEDEN EN DORPEN

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's willen dat iedereen tegen 2030 beschikt over een aangepast en veilig onderdak. Ze pleiten voor de uitbouw van duurzame transport-systemen en de betrokkenheid van burgers bij ruimtelijke ordening. Ze willen dat steden weerbaarder worden tegen rampen en dat de druk van steden op het milieu vermindert.

97,5 procent van de Belgische bevolking woont in stedelijke gebieden. Het recht op een dak boven het hoofd is erkend in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948. Belgische steden kampen met een groot probleem van luchtverontreiniging. Heel wat inspanningen zijn nodig om de steden duurzamer te maken en om de perverse effecten van stadsvernieuwing te neutraliseren.

Wonen

- Werk ambitieuze **energie renovatieprogramma's** uit met een duidelijke kalender om tegen 2050 de energievraag van gebouwen met 80% te verminderen. Zorg voor de invoering van ondersteuning en vervolgens verplichte energieprestatie-eisen volgens een voorspelbaar en stapsgewijs traject. Voorzie daarbij steun voor gezinnen in kwetsbare situaties. [11.1]
▷ Zie ook de aanbevelingen onder doelstelling 7 rond hernieuwbare energie
- Zorg voor **meer sociale woningen en zorg dat ze energiezuinig zijn**. Het bouwen ervan moet geïntensifieerd worden. De overheid moet een substantiële huursubsidie geven aan alle private huurders met lage inkomens. [11.1, 11.3]
- Maak **samenhuizen, gegroepeerde woonvormen en modulaire woonvormen** aantrekkelijk om de beschikbare oppervlakte zo efficiënt mogelijk te benutten. [11.1]
- Ruimtelijke ordening heeft een grote impact op nabijheid en beïnvloedt zo sterk op welke manier onze verplaatsingen gebeuren (te voet, met de

fiets, met het openbaar vervoer of met de auto). Vlaanderen moet daarom de in opmaak zijnde beleidsplannen 'Beleidsplan Ruimte Vlaanderen' en 'Mobiliteitsplan Vlaanderen' goed op elkaar afstemmen en uitwerken in functie van globale doelstellingen zoals verwoord in het Pact 2020. [11.3]

Mobiliteit

- Streef naar het **concentreren van bewoning in steden** waar verplaatsingen te voet en met de fiets makkelijk zijn en waar de toegang tot het openbaar vervoer goed is. [11.1, 11.3]
- Veralgemeen de **maximumsnelheid van 30 km/u binnen de bebouwde kom** (plaatsen waar de verblijfsfunctie primeert). [11.2]
- Voorzie kwaliteitsvolle fietsinfrastructuur op plaatsen waar ze resulteren in meer gebruik en dat aansluit op een **fietsroutenetwerk**. [11.2, 11.6]
- Voorzie een netwerk van **trage wegen** – wegen voor niet-gemotoriseerd verkeer – die aanzetten tot een veilige en aangename actieve verplaatsing. [11.2, 11.6]
- Volg in het beleid een evolutie van basismobiliteit naar **basisbereikbaarheid** en van bezitten naar gebruiken. Dat betekent niet langer zorgen dat elke woning te bereiken is met het openbaar vervoer, maar dat die te bereiken is met combinaties van fiets, wandelen, het openbaar vervoer en (auto)deelsystemen. [11.2, 11.6]
- Voor **specifieke doelgroepen** wordt een systeem op basis van Minder Mobielen Centrales verder uitgebouwd. Deze centrales bieden vervoersmogelijkheden aan personen met mobiliteitsproblemen dankzij vrijwillige chauffeurs. [11.2]
- Bouw **gedeelde mobiliteit** (zoals deelfietsen en deelauto's) verder uit rond kwalitatieve multimodale mobiliteitsknooppunten. [11.2]

- Voer **een uniek vervoerbewijs en tarief-integratie** in voor alle vormen van openbaar vervoer en gedeelde mobiliteit. [11.2]
- Beschouw **steden als oplossing** van het mobiliteitsprobleem: steden moeten aantrekkelijker worden, goedkoper en leefbaarder. Verdere versnippering van de weinige open ruimte moet vermeden worden. Overheden moeten beleidsdomein-overschrijdend een prijsmechanisme in het leven roepen, waardoor ze het leven in de stad aanmoedigen en de stadsvlucht (en de sterke verkaveling van landelijke gebieden) een halt toeroepen. [11.3, 11.4]
- Los files op door het stimuleren van een ander mobiliteitsgedrag, eerder dan door meer weginfrastuur. Een sterke **modal shift** – een verandering van de mix van vervoermiddelen – is noodzakelijk, zoals ook het Pact 2020 als belangrijke doelstelling naar voren schuift. [11.3, 11.6]
- Verbeter de toegankelijkheid van de uurroosters van openbaar vervoer door het **veralgemenen van elektronische affichage**. Voorzie verder voldoende verkooppunten. [11.2]
- Versnel de uitbouw van het Gewestelijk Expres-Net van spoorlijnen rondom Brussel en verhoog het aantal treinen binnen Brussel. [11.2]
- Laat **publiekstrekkingen die veel personen-vervoer veroorzaken** (kantoorcomplexen, winkelcentra of gemeenschappelijke voorzieningen) **enkel toe in de omgeving van plaatsen die met verschillende vervoermiddelen bereikbaar zijn** (zogenaamde multimodale knooppunten). [11.3, 11.6]
- Probeer, in de mate van het mogelijke, logistieke centra of productiefaciliteiten die veel goederenvervoer veroorzaken niet enkel via de weg te ontsluiten, maar ook per spoor of binnenwater. [11.3]

Openbare ruimte

- Maak werk van een **kwalitatieve, veilige en voor iedereen toegankelijke openbare ruimte**: obstakelvrije voetpaden met een effen verharding, lage drempels, overrijdbare bordstenen en oversteekplaatsen. Zorg voor voldoende straatmeubilair: banken om even te rusten, vuilnisbakken, fietsenstallingen, toiletten, ... Een kwalitatieve openbare ruimte wordt ook zoveel mogelijk samen met burgers gepland waarbij iedereen moet kunnen participeren. [11.2]
- **Behoud bestaande parken en voorzie nieuwe parken bij de aanleg van nieuwe woonwijken.** Elke bewoning moet op termijn in de nabijheid van een groene ruimte liggen. Stimuleer verder het gebruik van groendaken. [11.3, 11.6]
- Streef naar **minder afval** en maak werk van een circulaire economie. [11.6]
 - ▷ Concrete aanbevelingen staan onder doelstelling 12
- Maak werk van **voldoende propere, gratis en toegankelijke openbare toiletten.** [11.7]
 - ▷ Zie aanbeveling rond openbare toiletten onder doelstelling 6
- Zorg bij de aanleg van infrastructuur voor de toegankelijkheid voor personen met een beperking tijdens de werkzaamheden en in de nieuwe infrastructuur. [11.7]
- Zorg dat vrouwen en mannen, meisjes en jongens gelijk kunnen deelnemen aan het aanbod van de openbare ruimte in de stad of het dorp. Onderzoek het bestaande aanbod en de stadsbegroting vanuit genderspectief en integreer een gendergelijkheidsspectief in de uitbouw of verbetering van de stedelijke infrastructuur en het aanbod van de stad of het dorp aan de burgers. [11.7]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

De helft van de wereldbevolking leeft momenteel in steden. Een groter aantal mensen, vooral armen, wordt blootgesteld aan natuurrampen, schommelende voedselprijzen of langetermijnconflicten. Als België werk wil maken van de SDG's in de minst ontwikkelde en fragiele landen, dan moet *resilience* (weerbaarheid) een meer prominente plek krijgen in het beleid. Die weerbaarheid van mensen in risicogebieden moet verhoogd worden.

- Zet via de ontwikkelingssamenwerking in op **het stimuleren van nationale overheden in de aanpak van ongelijkheid en kwetsbaarheid**, onder meer door progressieve belastingsystemen, sociale bescherming en het geven van een stem aan de armste burgers in het politieke beslissingsstelsel. Waak over de gelijke deelname van vrouwen en meisjes. Ontwikkelingssamenwerking moet inzetten op inclusieve groei maar tegelijkertijd aandacht

hebben voor risicovermindering en ongelijkheid, waaronder genderongelijkheid. Het één kan niet zonder het ander³⁰. [11.b, 11.c]

- **Versterk de link tussen de ontwikkelings-samenwerking en humanitaire hulp.** Ge-deelde analyses van risico's en strategieën om ze te voorkomen of de impact ervan te verlichten, vereist een coherente aanpak. De versterking van de lokale capaciteit moet hierin centraal staan.³¹ Ook moet men de institutionele barrières tussen ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp beslechten zodat men meer binnen een continuüm kan werken. [11.b, 11.c]

30 Volgens cijfers van de Wereldbank zorgden natuurrampen gerelateerd aan de klimaatveranderingen tussen 1991 en 2005 voor 89 procent van de totale economische verliezen in de minst ontwikkelde landen; Word Bank, GFDRR, GFDRR Programs: Disaster Risk Reduction Building Resilience in Changing Climate, 2010, p 3. <http://preventionweb.net/go/15712>

31 http://www.preventionweb.net/files/38777_38777140724sustainableandresilients.pdf

12. DUURZAME CONSUMPTIE- EN PRODUCTIEPATRONEN

BINNENLANDSE UITVOERING

Het huidige systeem van productie en consumptie loopt op zijn einde. De Club van Rome wist het al in 1972: een groeiende wereldbevolking groeit en toenemende consumptie is op termijn onhoudbaar. Grondstoffen zijn eindig en worden steeds schaarser. Het huidige systeem zet de planeet zwaar onder druk en vergroot sociale tegenstellingen.

We zullen meer moeten doen met minder en afscheid moeten nemen van het onhoudbare economische paradigma waarbij een alsmaar toenemende consumptie van grondstoffen de welvaart voedt. In het nieuwe systeem van productie en consumptie bestaat afval niet meer. Grondstoffen vertegenwoordigen een zeer hoge waarde, waardoor het economisch interessant is om daar zuinig mee om te gaan.

De SDG's streven naar een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en het halveren van voedselverspilling in retail en consumptie tegen 2030. Ze willen de hoeveelheid afval substantieel terugdringen en willen het afval dat toch bestaat op een milieuvriendelijke manier verwerken. De SDG's willen bedrijven aangemoedigen om duurzame productieprocessen te hanteren, en willen dat openbare aanbestedingen van overheden een duurzaamheidstoets kunnen doorstaan.

België is traditioneel sterk in de omgang met afval, maar er is nood aan een circulaire economie die veel verder gaat dan een goede recyclage. Om tot een werkelijk circulaire economie te komen, zal ons land moeten inzetten op langere *product life cycles* via herfabricage en hergebruik. De federale, regionale en lokale overheden moeten samen inzetten op een daling van het grondstoffen- en energiegebruik met als doel een volledig circulaire economie tegen 2050. Dat moet ook leiden tot een evenwichtiger verdeling van het gebruik van natuurlijke rijkdommen in de wereld. De deeleconomie, product-dienst-combinaties, duur-

zaam aanbesteden en ecodesign zijn belangrijke instrumenten waar de overheid op moet inzetten.

De link met Europa is belangrijk want het productbeleid wordt op Europees niveau bepaald. Op federaal en regionaal niveau zullen de overheden ook de consument moeten helpen om voor duurzame producten te kiezen, onder meer door regulering.

Circulaire economie

- De federale en regionale overheden moeten deelnemen aan het *10-Year Framework of Programmes on sustainable consumption and production*. België moet een ambitieuze rol spelen in een of meerdere van deze programma's. Daarnaast moet België een nationaal plan rond duurzame productie en consumptie uitwerken. [12.1]
- Zet in op de **circulaire economie** om zo de overconsumptie van grondstoffen tegen te gaan en de ecologische voetafdruk sterk te verminderen. Voor 2030 moeten de regionale en federale regeringen een sterke verlaging van het grondstoffengebruik en de ecologische voetafdruk als doelstelling hanteren. De Belgische overheid moet inzetten op een sterker **ecodesign** dat naast energieverbruik de totale voetafdruk van producten meerekent en geen ruimte laat voor schadelijke chemische stoffen. [12.2]
- Zowel **openbare aanbestedingen** als kleinere aankopen dienen op federaal, regionaal en lokaal niveau tegen 2020 100% duurzaam te gebeuren, rekening houdend met de totale ecologische voetafdruk. [12.7]

Recyclage

- België is traditioneel sterk in recyclage, maar produceert nog altijd een van de grootste hoeveelheden afval per inwoner. De regionale overheden moet **veel sterker inzetten op het voorkomen van afval**, door in te zetten op

de ontwikkeling van duurzamere producten via ecodesign en door alternatieve businessmodellen te stimuleren, zoals deelinitiatieven en product-dienst-combinaties waarbij het gebruik en niet het bezit van een product voorop staat. Op lokaal niveau moeten zoveel mogelijk producten een tweede leven krijgen. [12.5]

- De federale overheid moet de vaak veel te korte levensduur van producten aanpakken via een **reglementair kader dat geplande veroudering bestrijdt en de wegwerpcultuur tegengaat** door producten beter te laten ontwerpen, zowel met oog op levensduurverlenging als mogelijkheid tot reparatie en vervanging van onderdelen. [12.6]

Verkeer

- Pleit voor een verstrenging van de Europese normen voor **efficiëntie van voertuigen** naar een maximum van 60g CO₂/km tegen 2025. IJver voor de vervanging van de huidige testcyclus NEDC die producenten makkelijk kunnen beïnvloeden door een nieuwe testcyclus WLTP om deze normen af te toetsen. De nieuwe testcyclus weerspiegelt beter het werkelijke verbruik. [12.2]
- **Evolueer van bedrijfswagens en tankkaarten naar een mobiliteitsbudget.** Bedrijfswagens en tankkaarten kosten de samenleving jaarlijks tussen 3 en 4 miljard EUR en zijn een remmende factor voor een *modal shift* in het woon-werkverkeer. Fiscaliteit moet gebeuren ten voordele van duurzame mobiliteit. [12.2, 12.c]
- Verminder investeringen in weg- en luchtvervoer ten voordele van openbaar vervoer. **Voer een taks in op vliegtuigbrandstof.** [12.2]

Voedsel

- **Stimuleer het verminderen van de vleesconsumptie** om de impact van de veeteelt op het leefmilieu te verminderen en het gebruik van plantaardige eiwitten meer voor menselijke consumptie voor te behouden³². [12.3]
- Ga voedselverspilling tegen door in te zetten op voeding uit de korte keten en **neem fiscale maatregelen die voedselverspilling onaantrekkelijk maken.** Verspilling treedt

vaak op in de landbouw en bij de consument maar men mag niet vergeten dat supermarkten en voedingsbedrijven daar een grote invloed op hebben. [12.3]

- **Stimuleer bedrijven en consumenten om minder voedsel te verspillen.** De Vlaamse doelstelling van 30% minder verspilling tegen 2025 moet worden uitgebereid met een doelstelling om tegen 2030 de helft minder voedsel te verspillen bij distributie en consumptie. Deze doelstellingen moeten ook door Wallonië en Brussel worden gehanteerd en door de federale overheid ondersteund³³. [12.3]

Niet-duurzame praktijken

- In het kader van REACH moet België actief meewerken aan de identificatie van zeer zorgwekkende stoffen. Chemische stoffen waarvan het vermoeden bestaat dat ze schadelijk zijn voor mens of milieu, zoals hormoonverstorende stoffen, moeten volgens het voorzorgsprincipe door de Belgische overheid worden geweerd, zelfs als ze volgens Europese regels nog zijn toegelaten. [12.4]
- Overheden moeten **reclamepraktijken** die overconsumptie stimuleren aan banden leggen. Milieulabels moeten worden versterkt: duurzame producten moeten voordeliger zijn dan niet-duurzame producten. Voor consumenten moet het makkelijk te herkennen zijn of producten duurzaam zijn ontworpen en duurzaam zijn in het gebruik. [12.8]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

België moet duurzame productie en consumptie promoten in zijn externe relaties. Dat kan via ontwikkelingssamenwerking, internationale afspraken en het handels- en investeringsbeleid.

- Versterk samenwerkingen tussen de Belgische academische wereld en universiteiten in ontwikkelingslanden op het vlak van onderzoek naar duurzame productie en consumptie. [12.a]
- Sta uitzonderingen toe op intellectuele eigendomsrechten opdat ontwikkelingslanden van innovatieve technologieën gebruik kunnen maken. [12.a]

32 Zie ook volgende adviezen van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling: <http://www.frdo-cfdd.be/nl/publicaties/advices/advies-over-dierlijke-en-plantaardige-eiwitten> en <http://www.frdo-cfdd.be/nl/publicaties/advices/advies-duurzaam-voedingssysteem>

33 Zie ook advies over voedselverlies en -verspilling van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling: <http://www.frdo-cfdd.be/nl/publicaties/advices/advies-over-voedselverlies-en-verspilling>

- Probeer bij ontwikkelingsprogramma's negatieve ecologische en sociale gevolgen zoveel mogelijk te vermijden. [12.a]
 ▷ *Zie de aanbeveling rond duurzame aanbestedingen onder doelstelling 9*
- Ondersteun de internationale strijd tegen milieucriminaliteit. Een betere regulering en een sterkere internationale samenwerking zijn nodig. [12.2, 12.4]
- Geef steun aan de inspanningen om voedselverliezen in ontwikkelingslanden terug te dringen, na de oogst, tijdens de bewaring en het transport en met inbegrip van maatregelen om de toegang tot lokale markten te verbeteren. [12.3]
- Maak werk van een nieuwe modeltekst voor investeringsakkoorden (ABI) en neem er bindende sociale en ecologische clausules in op. [12.6]
- Maak werk van een handelsbeleid dat de meest duurzame productie en consumptie promoot en niet de meest goedkope. [12.2, 12.6]
 ▷ *Zie ook aanbevelingen rond handel onder doelstelling 17*

13. STRIJD TEGEN DE KLIMAATSWERANDEUNG EN DE IMPACT ERVAN

BINNENLANDSE UITVOERING

Duurzame ontwikkeling is onmogelijk zonder een oplossing voor het klimaatprobleem. Dat is geen op zichzelf staande doelstelling, maar moet ons land in rekening brengen bij de uitvoering van elke SDG. De ambitie van België en Europa moet zijn om de opwarming van de aarde tot 2 °C te beperken en te streven naar een opwarming van slechts 1,5 °C, een streefdoel dat impliciet is opgenomen in de politieke verklaring bij de SDG-ontwikkelingsagenda.

De beleidsaanbevelingen in dit hoofdstuk moeten gezien worden als onderdeel van een overkoepelend plan. De bevoegdheden voor klimaatverandering liggen immers niet bij één bestuursniveau. De federale overheid, Gewesten, Gemeenschappen en zelfs steden en gemeenten zijn allemaal verantwoordelijk voor de implementatie van effectief klimaatbeleid. Om die reden is de meest noodzakelijke en dringende aanbeveling voor België: kom onderling tot een akkoord over de interne verdeling van klimaatinspanningen zoals het EU energie- en klimaatpakket 2013-2020 voorschrijft. Die verdeling moet vier belangrijke aspecten behandelen: interne emissiereducties, de uitbouw van hernieuwbare energie, de inkomsten van het Europese systeem voor emissiehandel ETS en de bijdragen aan de internationale klimaatfinanciering. Enkel door tot een overeenkomst over deze verdeling te komen, kan men overgaan tot het opstellen van een Nationaal Klimaatplan dat alle beleidsniveaus samenbrengt.

Klimaat mainstreaming

- Stel na het interne akkoord over de verdeling van de klimaatinspanningen een **Nationaal Klimaatplan** op. Dit plan moet:
 - **ambitieuw** zijn: 80-95% vermindering van uitstoot met maximale interne reductie zon-

der terug te vallen op valse oplossingen³⁴, een uitfasering van fossiele en kernenergie en een streefdoel van 100% hernieuwbare energie tegen 2050;

- zorgen voor **integratie van klimaatbeleid in alle relevante beleidsdomeinen** (mobiliteit, energie, fiscaliteit, landbouw, ruimtelijke ordening, economie,...);
- **transformatieve maatregelen** bevatten voor onze economie en duurzame, koolstofarme productie- en consumptiepatronen ondersteunen;
- **Bouw investeringen en subsidies voor fossiele energie af** rekening houdend met sociale compensatie die nodig is voor de getroffen sectoren. [13.2]
- Verzeker de **integratie van het klimaatbeleid in de politieke implementatieplannen en -strategieën op alle niveaus**³⁵. [13.2]
- Pleit op Europees niveau voor een klimaat- en energiepakket met meer ambitieuze doelstellingen dan in de huidige pakketten voor 2020 en 2030. Tegen 2030 moet in de Europese Unie de uitstoot van broeikasgassen met minstens 55 procent worden teruggedrongen, minstens 45 procent van de energie moet hernieuwbaar zijn, en er is een energiebesparing van minstens 40 procent nodig. [13.2]

Adaptatie

- Stel een **Nationaal Adaptatieplan** op met 2030 als tijds kader. Hou rekening met het *Advies over*

³⁴ Onder andere koolstofcompensatiemechanismen, niet-duurzame biobrandstoffen, CCS toegepast in steenkoolcentrales en het gebruik van niet-duurzame biomassa (zowel van nationale oorsprong als import uit het Zuiden).

³⁵ in lijn met de 'climate mainstreaming', onderdeel van de EU2020-strategie

het ontwerp van het Federaal Plan Adaptatie aan klimaatverandering van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling³⁶ en implementeer het. [13.1]

- **Zet maximaal in op ecosysteem-gebaseerde adaptatie** aan de hand van maatregelen die betrekking hebben op bodemgebruik, landbouw en ecosystemen. [13.1] Enkele belangrijke voorbeelden:
 - Vergroen de steden: meer natuur in de stad zoals groendaken, stadsbossen en geveltuinten zorgen voor minder overstromingen en meer afkoeling;
 - Maak gebruik van de natuurlijke processen en structuren (zandbanken, duinen, stranden, slikken en schorren) om onze kustlijn te wapenen tegen de stijging van de zeespiegel;
 - Herstel de valleigebieden van rivieren en voorzie meer ruimte voor water;
 - Verzeker een robuust netwerk van natuurgebieden om ervoor te zorgen dat soorten die moeten migreren als gevolg van klimaatverandering daar de kans toe hebben.
- IJver voor een wijziging van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid zodat het enkel nog duurzame landbouwpraktijken zoals agro-ecologie ondersteunt. [13.1]

Klimaateducatie

- Integreer klimaateducatie en sensibilisering in het leerplan. [13.3]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

Klimaatverandering is een ontwikkelingsuitdaging. Om die reden is het belangrijk dat België rekening houdt met klimaatverandering in alle aspecten van ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast is België, als land dat in het verleden veel broeikasgassen heeft uitgestoten, op VN-niveau mee het engagement aangegaan om steun te bieden aan landen die door klimaatverandering het zwaarst getroffen worden. Een belangrijk aspect hiervan is klimaatfinanciering. Alle Belgische deelstaten zijn verantwoordelijk voor dit engagement. Afspraken rond de bijdragen aan internationale klimaatfinanciering moeten gemaakt worden onder het eerder vermelde en zeer dringende akkoord over de in-

terne verdeling. Het komen tot een akkoord over deze verdeling is dus ook in dit verhaal een cruciale eerste stap.

Klimaatfinanciering

- **Spreek een Belgische verdeelsleutel af over de bijdragen aan klimaatfinanciering** voor dit jaar en de periode 2015-2020 die progressief toeneemt tot 500 miljoen euro tegen 2020 (het billijke aandeel van België volgens de verdeelsleutel van de *Fast Start Finance*). [13.a]
- **Klimaatfinanciering moet additioneel zijn aan de beloofde middelen voor ontwikkelingssamenwerking.** De bijdragen mogen dus niet afkomstig zijn uit het dalende budget voor ontwikkelingssamenwerking. Klimaatverandering is immers een bijkomend probleem dat in staat is om de verwezenlijkingen van jaren ontwikkelingssamenwerking teniet te doen. [13.a]
- Gebruik de **inkomsten van het EU ETS-integraal voor intern klimaatbeleid en internationale klimaatfinanciering** en maak daarnaast gebruik van andere nationale innovatieve financieringsbronnen om de additionaliteit van klimaatfinanciering te verzekeren. [13.a]
- Pleit er op EU-niveau voor dat:
 - een deel van de EU ETS-inkomsten rechtstreeks wordt weerhouden voor internationale klimaatfinanciering;
 - andere innovatieve financieringsbronnen worden opgezet, zoals een financiële transactietaks waarvan een deel van de inkomsten voor internationale klimaatfinanciering wordt gebruikt. [13.a]
- Pleit er op het internationale niveau voor dat:
 - de beloofde 100 miljard dollar uit publieke financiering bestaat;
 - enkel giften worden meegeteld als internationale klimaatfinanciering, leningen zijn in dit geval geen optie;
 - er een evenwicht bestaat tussen de uitgaven aan mitigatie en adaptatie;
 - er voldoende lokale participatie is bij de selectie en implementatie van projecten waar klimaatfinanciering aan wordt toegekend. [13.a]

³⁶ <http://www.frdo-cfdd.be/sites/default/files/content/download/files/2014a03n.pdf>

Capaciteitsversterking

- **Zorg ervoor dat er voldoende participatie is binnen alle nationale plannen** (NAMA's, NAPA's, REDD+,...) die België in ontwikkelingslanden ondersteunt en dat deze voldoen aan **strengere duurzaamheidscriteria**. Dit betekent dat organisaties die de meest kwetsbare bevolkingsgroepen, boeren, vrouwen en arbeiders vertegenwoordigen, betrokken moeten worden bij het ontwerp en de implementatie van de plannen en dat hun fundamentele rechten op grond, water, natuurlijke rijkdommen en waardig werk gegarandeerd moeten zijn. [13.b]
- Implementeer de drie assen van de strategienota 'Leefmilieu in de Belgische ontwikkelingssamenwerking'³⁷:
 - thematische integratie van behoud en bescherming van het leefmilieu,
 - sectorale milieuondersteuning,
 - complementariteit en beleidscoherentie ten gunste van ontwikkeling. [13.b]
- Pleit voor een sterk Europees mechanisme voor capaciteitsversterking van ontwikkelingslanden dat zorgt voor een grotere capaciteit om klimaatverandering aan te pakken. Een positief voorbeeld hiervan is de Belgische steun aan administraties bij het opstellen van NAMA's. [13.b]

³⁷ http://diplomatie.belgium.be/fr/binaries/Strategienota_Leefmilieu_tcm313-257331.pdf

14. BESCHERMING EN DUURZAAM GEBRUIK VAN OCEANEN, ZEEËN EN MARITIEME HULPMIDDELEN

BINNENLANDSE UITVOERING

Onze oceanen staan onder druk: overbevissing, onverantwoorde aquacultuur, vervuiling en eutrofiëring, intensief maritiem transport, grootschalige olie- en zandwinning. En doordat de noden steeds groter worden, zoekt de mens steeds verder. De SDG's streven naar een duurzaam beheer van zeeën en kustgebieden en willen maritieme vervuiling terugdringen. Ze willen verder een einde maken aan overbevissing.

Ook in de Noordzee kan het beter. Door de zee te beschermen, beschermt men ook de natuurlijke levensbronnen die we nodig hebben.

Aanpak van vervuiling

- **Voer de afspraken van het OSPAR regionaal actieplan³⁸ met betrekking tot marien zwerfvuil uit** zodat de impact van zwerfvuil op het ecosysteem minimaal wordt. [14.1]
- **Neem maatregelen om het gebruik van stikstof in de landbouw significant terug te dringen** om eutrofiëring en de negatieve gevolgen daarvan voor het mariene ecosysteem te verminderen. [14.1]
- Neem maatregelen voor de afbouw van de varkensstapel. [14.1]
- **Voer een verbod in op het gebruik van micro-plastics** in onder meer cosmeticaproducten. [14.1]

Natuurbehoud

- Definieer en implementeer **instandhoudingsdoelstellingen en instandhoudingsmaatregelen voor het aangewezen Natura 2000 gebied 'Vlaamse Banken'**. [14.2, 14.5]
- **Kleur de 'Vlakte van de Raan' in als Speci-**

ale Beschermingszone (SBZ). Definieer en implementeer coherente instandhoudingsdoelstellingen en instandhoudingsmaatregelen voor het behoud van natuurlijke zandbanken. [14.2, 14.5]

- **Creëer mariene reservaten buiten de Natura 2000-gebieden**, met een efficiënt beschermingskader, om het mariene Natura 2000-netwerk te versterken en doelstellingen onder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie te bereiken. Kleur minimaal 40% van de Belgische kustgebieden in als beschermd gebied. [14.2, 14.5]
- Definieer en implementeer **monitoringsprogramma's en beheersmaatregelen** om een Goede Milieutoestand te bereiken. [14.2, 14.5]

Visserij

- België en de gewesten moeten het gemeenschappelijk visserijbeleid en de wetgeving rond illegale, ongereguleerde en niet-geregistreerde visserij coherent implementeren. Ze moeten [14.4]:
 - Overbevissing stoppen door quota af te stemmen op wetenschappelijk advies;
 - Een transitie van vistechnieken stimuleren om bijvangst te minimaliseren, vooral in de platvis- en garnalenvisserij;
 - Ambitieuze beheersplannen definiëren en implementeren om de doelstellingen van het gemeenschappelijk visserijbeleid te behalen voor de Noordzee en de Westelijke wateren;
 - Illegale visvangst tegengaan door het versterken en moderniseren van het vangstcertificaten-systeem en meer fysieke controles aan de douane van importen;
- Beschermingsmaatregelen invoeren voor

³⁸ Zie: http://ospar.org/documents/dbase/publications/p00643/p00643_mlrp_brochure.pdf

bedreigde en beschermde soorten zoals haaien en roggen.

- **Koppel strikte duurzaamheidscriteria aan de financiële steun voor de visserijsector** – afkomstig uit het Europees Visserijfonds of nationale fondsen. Op die manier moet overbevissing en bodemberoering vermeden worden. [14.6]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

België moet, via zijn economisch en extern beleid, streven naar het verbeteren van maritieme ecosystemen buiten zijn grenzen.

- **Maak afspraken met visimporteurs over duurzaamheid en verantwoordelijk ondernemen.** Door het steunen van verduurzamingsprocessen (*Fishery Improvement projects*) en door gebruik te maken van duurzaamheidscertificaten kunnen importeurs een rol spelen bij het verduurzamen van visserij elders in de wereld. [14.b, 14.7]
- **Implementeer de *U.N. Law of the Sea***³⁹, geratificeerd door België in 1998. Promoot het naleven van de conventie op internationaal niveau. België moet ook de Kaderrichtlijn Mariene Strategie op een ambitieuze manier implementeren om een Goede Milieutoestand te bereiken tegen 2020. [15.c]

³⁹ Zie http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

15. BESCHERMING EN DUURZAAM GEBRUIK VAN ECOSYSTEMEN OP LAND

BINNENLANDSE UITVOERING

Sinds het begin van de industrialisering kampt de wereld met een sterke achteruitgang van de biodiversiteit, met enorme gevolgen. De biodiversiteit en de ecosystemen hebben naast hun intrinsieke waarde – vandaar het idee van mondiale publieke goederen – ook een waarde voor onze levenskwaliteit en zelfs voor onze overleving. Ecosystemen bieden een massa diensten die essentieel zijn voor de mens: bevoorrading van voedsel en water, hun rol in het regelen van het klimaat, culturele diensten,... Economisten hebben berekend dat de achteruitgang van de biodiversiteit en de ecosystemen elk jaar een verlies van 3% van het wereldwijde BBP veroorzaakt⁴⁰.

De SDG's streven dan ook naar het beschermen, herstellen en duurzaam beheren van ecosystemen. Het gaat dan onder meer over moerassen, berggebieden, bossen en diersoorten. Opbrengsten die voortkomen uit biodiversiteit moeten op een rechtvaardige manier worden verdeeld.

De regio's moeten hun inspanningen voor natuurbehoud opdrijven en de impact van ons economisch systeem op het milieu terugschroeven. Het beleid moet er steeds naar streven om negatieve impact op de biodiversiteit zoveel mogelijk te beperken, eerder dan elders negatieve impact compenseren. Een jammerlijk voorbeeld hiervan is het Europese 'no net loss'-initiatief.

Natuurbehoud

- De gewesten moeten de afgesproken uitvoeringstrajecten realiseren om aan de Europese verplichtingen voor de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn te voldoen⁴¹. [15.1]
- De gewesten moeten ervoor zorgen dat **Natura 2000-gebieden** niet enkel op papier beschermd zijn, maar dat er goede **beheerplannen** zijn voor alle gebieden. [15.1]

- De gewesten moeten **voldoende financiële middelen te beschikking stellen voor natuurbehoud en herstel**. [15.1]
- Het Vlaams Gewest moet het **plan van aanpak rond zonevrije bossen uitvoeren en de beloften qua bosuitbreiding waarmaken**. [15.2]
- Complementair aan het Europees natuurbeleid moet Vlaanderen werk maken van een **brede biodiversiteitsvisie die, naast Natura 2000, biodiversiteitsacties plant**. Dit kan door een op Natura 2000 aanvullend Vlaams netwerk van natuurgebieden af te bakken en in te richten, en de Europese biodiversiteitsdoelen rond ecosysteemherstel en *Green Infrastructure* concreet te maken in o.a. het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen. [15.5]

Consumptie en productie

- België moet op Europees niveau pleiten voor een **actieplan om de impact van de Europese consumptie op ontbossing en bosdegradatie wereldwijd aan te pakken**⁴². [15.2]
- België moet zelf ook actie ondernemen en een transversaal beleid opmaken om de **impact van ons verbruik op de biodiversiteit en de ecosystemen te verminderen**, specifiek wat betreft de producten met een grote voetafdruk op het milieu, zoals biobrandstoffen, biomassa-energie, landbouw en bosbouw. [15.2]
▷ *Zie ook de aanbevelingen onder hoofdstuk 12*
- België moet zorgen voor een **meer effectieve handhaving van de EU-houtverordening**

40 TEEB (2009). *The Economics of Ecosystems and Biodiversity for national and international Policy Makers*.

41 Zie Beleidsnota Omgeving 2014-2019

42 Zie Joint NGO call to the EU to develop an Action Plan on deforestation and forest degradation. <http://www.fern.org/sites/fern.org/files/Joint%20NGO%20statement%20-%20High%20level%20EU%20conference%20on%20deforestation%20%2826-27%20May%202014%29.pdf>

en er op EU-niveau voor pleiten dat alle houtproducten onder de verordening vallen, hetgeen nu nog niet het geval is. [15.2]

- België moet de import en handel van invasieve soorten verbieden en dit beleid beter opvolgen. [15.8]
- Voer, in lijn met het Nagoya Protocol bij de Conventie rond Biologische Diversiteit en in overeenstemming met de Europese verordening ter zake, een wet rond *Access and Benefit Sharing* van genetische hulpbronnen in. Een dergelijke wet moet waken over de eerlijke verdeling van opbrengsten afkomstig uit het gebruik van genetisch materiaal. [15.6]
- **Maak een einde aan milieuschadelijke subsidies in de landbouw, visserij, energie en transportsector** en gebruik de vrijgekomen middelen voor de promotie van milieuvriendelijke praktijken [15.9]
- Pleit op Europees en internationaal niveau voor het **opnemen van afdwingbare clausules rond milieubescherming en natuurbehoud in handels- en investeringsakkoorden**. [15.9]
- Zorg voor een effectieve toepassing van de *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora* (CITES) in België, niet alleen voor import en export, maar ook ten aanzien van doorvoer, gezien het karakter van de zeehaven van Antwerpen en de luchthaven van Zaventem [15.7].
- Promoot en gebruik indicatoren om de ecologische voetafdruk van ons land en de EU in de wereld na te gaan. [15.1]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

In ontwikkelingslanden is de bevolking nog meer rechtstreeks afhankelijk van de biodiversiteit en gezonde ecosystemen dan in de ontwikkelde landen. In ontwikkelingslanden bedraagt de waarde van biodiversiteit en van ecosysteemdiensten 47 tot 89 procent van hun bruto binnenlands product⁴³. Bescherming van de biodiversiteit is dus geen loutere morele en ethische verplichting, ze heeft ook een directe impact op de overle-

ving van de planeet en op de ontwikkeling van miljoenen mensen.

- België moet, binnen de EU, de afspraken in verband met **financiering voor natuurbehoud in ontwikkelingslanden onder de *Convention on Biological Diversity*** (CBD) nakomen. Het feit dat België een van de 5 Europese lidstaten is die er nog steeds niet in slagen om te rapporteren over hun aan biodiversiteit gerelateerde uitgaven, is alvast geen positief signaal.⁴⁴ [15.a]
- Er zijn **nieuwe en additionele publieke middelen nodig voor natuurbehoud en natuurherstel en het tegengaan van klimaatverandering in het Zuiden**. In dit kader moet België de financiële transactietaks blijven ondersteunen en zijn engagementen rond klimaatfinanciering nakomen. [15.a]
▷ *Zie de aanbeveling rond de financiële transactietaks onder doelstelling 17*
▷ *Zie doelstelling 13 voor aanbevelingen rond klimaatfinanciering*
- Zorg dat inheemse bevolkingsgroepen en vrouwen kunnen participeren bij ontwikkelingsprojecten die de bescherming van de biodiversiteit op het oog hebben. [15.b]
- Verleen steun aan de verdere participatieve uitwerking van een **Voluntary Partnership Agreement** (VPA) – een akkoord tussen de EU en een houtproducerend land om verantwoord bosbeheer te stimuleren – met de Democratische Republiek Congo. [15.b]
- Maak **van de bescherming en het duurzaam beheer van het Congolese regenwoud een belangrijk aandachtspunt in het kader van zijn ontwikkelingssamenwerking**. Het behoud en duurzaam beheer van dit regenwoud is niet enkel van mondiaal belang in de strijd tegen klimaatverandering en voor het behoud van de biologische diversiteit, maar ook omwille van de armoedebestrijding in Congo en de duurzame ontwikkeling van het land. [15.b]
- Neem maatregelen om de impact van de Belgische en Europese consumptie op bossen elders in de wereld te verminderen, in het bijzonder door gebruik te maken van duurzaamheidscriteria. [15.2]

43 TEEB (2009). *The Economics of Ecosystems and Biodiversity for national and international Policy Makers*.

44 https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/eu-financing-for-development-accountability-report-2015-staff-working-document_en.pdf

- Richt samen met andere EU-landen en Afrikaanse landen een fonds op voor de bescherming van de Afrikaanse fauna om lokale gemeenschappen te vergoeden voor het beschermen van deze fauna. [15.c]
- Minimaliseer de negatieve impact van projecten van de ontwikkelingssamenwerking op het milieu, door het **opstellen van milieueffectenrapporten en het opnemen van ecologische en sociale criteria in aanbestedingen**. [15.a]

16. VREDEVOLLE EN INCLUSIEVE MAATSCHAPPIJEN, TOEGANG TOT HET RECHTSSYSTEEM VOOR IEDEREEN, EN EFFECTIEVE, VERANTWOORDELIJKE EN INCLUSIEVE INSTELLINGEN OP ALLE NIVEAUS

BINNENLANDSE UITVOERING

De SDG's willen dat de *rule of law* wordt versterkt op nationaal en internationaal niveau. Ze willen dat er op alle niveaus effectieve, verantwoordelijke en transparante instellingen komen en dat er sprake is van een inclusieve en participatieve besluitvorming. Fundamentele vrijheden moeten beschermd worden en geweld en corruptie moeten worden teruggedrongen.

Hoewel België een van de meest vreedevolle samenlevingen van de wereld kent, is er altijd nog meer democratie, meer rechtstaat en een betere toepassing van de mensenrechten mogelijk. Onder meer op het vlak van het vervullen van de rechten van asielzoekers en op vlak van participatie is er ruimte voor verbetering.

Ook het streven naar meer gendergelijkheid is in dit opzicht belangrijk. Uit onderzoek blijkt dat er een positief verband bestaat tussen de gelijkheid van vrouwen en mannen en de afwezigheid van geweld in een samenleving⁴⁵.

Asiel en migratie

- Heb aandacht voor het **hoger belang van het kind in alle asielprocedures**. Dat kan bijvoorbeeld door het onderzoeken van de impact die een eventuele terugkeer heeft op minderjarigen en door expliciet te motiveren de manier waarop men in verblijfsprocedures rekening houdt met het hoger belang van het kind. [16.2]
- **Geef asielzoekers toegang tot kwaliteitsvolle en gratis rechtsbijstand**. [16.2]
- **Houd bij de opvang van asielzoekers rekening met de noden van niet-begeleide minderjarigen**. Organiseer specifieke opvang

in functie van de graad van autonomie van de betrokken minderjarigen, zwangere meisjes, zwaar getraumatiseerde jongeren en jongeren met psychologische problemen of met verslavingsproblemen. [16.2]

- **Garandeer een kwaliteitsvolle voogd voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen** die een centrale rol speelt in het begeleidingstraject en het opstarten van een levensproject voor de jongere met aandacht voor een duurzaam toekomstperspectief. [16.2]
- **Geef minderjarige asielzoekers het recht om een aangevatte opleiding af te werken op het moment dat ze meerderjarig worden**. [16.2]
- **Voer een verbod in op de detentie van kinderen om migratieredenen**. [16.2]

Participatie

- Erken de **meerwaarde van brede en gedragen participatieprocessen**, erken de kracht, dynamisme en expertise van het verenigingsleven en benut ze bij beleidswerk. Dit kan door het creëren van laagdrempelige kanalen die zorgen voor een vlotte dialoog met het diverse verenigingsleven over even diverse beleidsrelevante thema's. Daaruit kan dan een écht **participatief beleid** groeien, met transparante en afdwingbare inspraakprocedures en inspraakstructuren die een reële en afdwingbare betrokkenheid garanderen van het verenigingsleven tijdens de beleidsvoorbereiding en -uitvoering. [16.7]
- De federale overheid moet een **formeel partnerschap met het verenigingsleven** – zoals dat in Vlaanderen al bestaat – aangaan, binnen een kader van wederzijdse engagementen vastgelegd in een charter. [16.7]

⁴⁵ Hudson, V. M., Ballif-Spanvill, B., Caprioli, M., Emmett, C. F. (2012). *Sex & World Peace*. New York: Columbia University Press

- Veel Belgische wetgeving vindt zijn oorsprong in Europese wetgeving. **Momenteel is er in België weinig ruimte voor informatie en democratische discussie in een vroeg stadium van de besluitvorming van die Europese regels.** We zijn ervan overtuigd dat Europa én België baat hebben bij een sterkere betrokkenheid van het middenveld in deze besluitvorming. Dit start bij een goede informatie-verschaffing voor parlementsleden en middenveldorganisaties. De EU en België moeten zorgen dat **de gecoördineerde Belgische standpunten in het kader van Europees wetgevend werk vrij te consulteren zijn.** [16.7]

Belangenverdediging

- Wijzig de wet om **geweldloze acties met een politiek en maatschappelijk doel uit te sluiten van strafrechtelijke vervolging.** [16.10]
- Geef verenigingen het **recht om 'collectieve belangen' in te roepen** om beslissingen voor de Raad van State aan te vechten. Stel daarbij de nodige drempels in om de vrees voor onrechtmatig gebruik van dit recht te ondervangen. [16.10]

Gendergelijkheid

- Stel een nationaal actieplan op voor de uitvoering van resolutie 1325 van de VN-Veilighedsraad rond vrouwen, vrede en veiligheid. Stel het plan op een participatieve manier op, betrek het parlement, voorzie een budget en hou rekening bij het opstellen met de besluiten van de Commissie Status van de Vrouw. [16.6, 16.7, 16.10]
- Verzeker de pariteit vrouw/man in diplomatieke en andere buitenlandse vertegenwoordigingen. [16.6]

WERELDWIJDE ONDERSTEUNING DOOR BELGIË

België is traditioneel erg actief in landen in (post-)conflictsituaties die kampen met fragiele staatsinstellingen en uitdagingen op vlak van mensenrechten. Om duurzame ontwikkeling in die landen mogelijk te maken, moet België zich via zijn diplomatie en ontwikkelingssamenwerking inzetten op het vlak van conflictpreventie, vredesopbouw, democratisering en de strijd tegen discriminatie.

- **Draag via de bilaterale ontwikkelingssamenwerking bij aan de opbouw van**

conflictpreventie- en vredesopbouwcapaciteit in partnerlanden, via investeringen in sectoren zoals de hervorming van de veiligheidssector, conflictbemiddeling, de versterking van justitie, re-integratie van gewapende strijders, de strijd tegen kleine en lichte wapens, enz. Belangrijk is ook om binnen klassieke ontwikkelingssamenwerkingsprogramma's in (post-)conflictlanden en fragiele staten aandacht te hebben voor conflictdynamieken, om eventuele schade te beperken. [16.a]

- **Ondersteun ngo's die werken rond conflictpreventie.** Blijf investeren in defensiesamenwerking met (post-)conflictlanden zoals DR Congo maar heb meer aandacht voor mensenrechten en democratisch bestuur van de veiligheidssector. [16.a]
- **Blijf op multilateraal vlak inzetten op geweldpreventie** en de strijd tegen terrorisme en misdaad. De **focus moet liggen op menselijke veiligheid**, met voldoende aandacht voor lokale conflictoplossingen en voor respect voor fundamentele rechten, zeker bij terrorismebestrijding. [16.a]
- **Ondersteun nationale en internationale actoren die werken rond toegang tot justitie, democratisering en mensenrechten**, met inbegrip van nationale mensenrechten. [16.a]
- **Promoot niet-discriminerende wetten en beleid via ontwikkelingssamenwerking.** Er moet onder meer voldoende aandacht zijn voor kwetsbare groepen binnen ontwikkelingsprogramma's, non-discriminatie moet centraal staan in de politieke en beleidsdialoog en lokale actoren werkzaam rond deze thema's moeten ondersteund worden. [16.b]

- IJver voor een internationaal verbod op handel in lichte wapens en steun een sterk VN-verdrag over de beperking in de ontwikkeling, productie en verspreiding van robotwapens en wapendrones, vergezeld van een strikt en transparant rapportage- en controlesysteem. [16.4]

Gender

- Draag via het ontwikkelingsbeleid bij tot de uitvoering van resolutie 1325 van de VN-Veilighedsraad.
▷ *Zie voor meer uitgebreide aanbevelingen hoofdstuk 5*

Vrede

- Beperk de militaire uitgaven en vorm het Belgische leger om tot een humanitaire interventiemacht. Besteed niet meer aan defensie dan aan ontwikkelingsbeleid. Steun programma's voor ontwapening en stel de staat niet langer financieel garant voor wapentransacties. [16.a]
- IJver voor de invoering van een dwingende gedragscode voor militairen en burgers op terreinmissie die misbruik, geweld en seksueel geweld strafbaar stelt en die de leidinggevenden verantwoordelijk stelt voor de daden van hun ondergeschikten. [16.a]
- Maak werk van een buitenlands beleid dat streeft naar de bescherming van mensenrechten, duurzame ontwikkeling en dat aandacht heeft voor participatie en rechten van vrouwen en inheemse volkeren. [16.b]

17. IMPLEMENTATIEMIDDELEN EN GLOBAAL PARTNERSCHAP VOOR DUURZAME ONTWIKKELING

Het globaal behalen van de SDG's is onmogelijk zonder een wereldwijde solidariteit. De 17de en laatste SDG stelt doelen rond internationale samenwerking om het wereldwijde behalen van de SDG's te ondersteunen. De doelen situeren zich in domeinen als financiële middelen, technologie, capaciteitsversterking, handel en systeemkwesties.

België, als rijk land, heeft de plicht om ontwikkelingslanden financieel en technisch te blijven ondersteunen. Verder moet ons land zich inzetten voor het creëren van een internationale *enabling environment* voor duurzame ontwikkeling en moet het streven naar de hervorming van internationale instellingen om de vertegenwoordiging van ontwikkelingslanden erin te verbeteren.

FINANCIERING

Mobilisering van binnenlandse middelen

- Maak een **onafhankelijke analyse van de impact van ons fiscaal regime op de belastbare basis van ontwikkelingslanden**. De resultaten van een dergelijke impactanalyse moeten de basis vormen van een **actieplan om de potentiële negatieve impact op derde landen en ontwikkelingslanden in het bijzonder te verminderen**. [17.1]
- Zet sterker in op de ondersteuning van nationale en regionale initiatieven die **de capaciteiten van overheden versterken om progressieve belastingssystemen op te zetten en belastingen correct te innen**, zoals bv. het *African Tax Administration Forum* en het *Inter-American Centre of Tax Administrations*. De Belgische overheid kan ook delen van de civiele samenleving in ontwikkelingslanden met sterke expertise ter zake ondersteunen. [17.1]
- **Plaats goed bestuur inzake fiscale zaken en evenwichtige, eerlijke en transparante inning van belastingen hoog op de agenda van de politieke dialoog met partner-**

landen, net zoals steun voor de rol van de civiele samenleving om zo het publieke toezicht op het belastingbeleid te verzekeren. [17.1]

Op Europees niveau vragen we dat de Belgische regering actieve steun verleent aan:

- Een **harmonisering van de tarieven en een geconsolideerde gemeenschappelijke basis voor de belastinggrondslag in de vennootschapsbelasting (CCTB)**. Dat zou de fiscale concurrentie tussen lidstaten met een hoge kost als gevolg een halt toewerpen; [17.1]
- Een **snelle invoering van automatische informatie-uitwisseling** die beantwoordt aan de standaardnorm van de OESO in het kader van een doeltreffende strijd tegen fiscale fraude en ontwijking en het opstellen van publieke registers van de uiteindelijke begunstigde van bedrijven met inbegrip van trusts, stichtingen en vergelijkbare juridische entiteiten. Daarbij moet aandacht zijn voor de bijzondere situatie van ontwikkelingslanden. Men moet voldoende expertise en tijd voorzien zodat ontwikkelingslanden voldoende capaciteit kunnen opbouwen. Een transitieperiode is nodig zodat ontwikkelingslanden relevante informatie kunnen ontvangen zonder de verplichting informatie uit te wisselen. Daarbij moet men ook werk maken van één gemeenschappelijke norm inzake confidentialiteit; [17.1]
- Een **snelle invoering van verplichte publieke rapportering, voor elk land waarin de onderneming actief is**, van: de namen van verbonden ondernemingen, relevante belastinginformatie, activa, tewerkstelling, financiële performantie. Daarbij moet de administratieve overlast beperkt worden via een vrijstelling voor KMO's; [17.1]
- **Actieve steun aan de opwaardering van het bestaande expertencomité inzake fis-**

cale aangelegenheden in de VN tot een intergouvernamenteel orgaan dat met de nodige middelen wordt uitgerust en verzekert dat alle landen op gelijke voet kunnen deelnemen aan discussies over mondiale normen inzake fiscaliteit. [17.1]

Ontwikkelingshulp

- Zorg voor een **realistisch groeipad voor de 0.7%-doelstelling voor ontwikkelingshulp**. Realistisch betekent zonder gevaar voor bestedingsdruk en garanties op kwaliteit. Het streefdoel dat België zich heeft opgelegd om 50% van de hulp aan de minst ontwikkelde landen te besteden, kan niet losgezien worden van het groeipad naar de 0.7%, zoniet lopen die landen het risico in de toekomst minder middelen te krijgen dan vandaag. [17.2]
- **Verhoog de kwaliteit van de ontwikkelingshulp door in te zetten op goed bestuur, met inbegrip van gendergelijkheid, en op politiek gevoelige thema's** zoals justitie en veiligheid. Erken dat structurele veranderingen tijd kosten en niet gebaat zijn bij bestedingsdruk, en erken het belang van risico's nemen en het inzetten op flexibiliteit. [17.2]
- **Plaats de noden en behoeften centraal in ontwikkelingssamenwerking**. Een groot deel van de armen leven niet in de minst ontwikkelde landen, maar in middeninkomenslanden. Ook zij moeten kunnen blijven rekenen op onze solidariteit. [17.2]
- **Laat 90% van de ontwikkelingshulp bestaan uit giften om nieuwe schuldencrises te vermijden**. [17.2]

Bijkomende middelen voor ontwikkelingslanden

- Voer op korte termijn een **substantiële taks op financiële transacties (FTT)** in, steunend op versterkte samenwerking in Europees verband, om speculeren te ontmoedigen en financiële instabiliteit (volatiliteit) tegen te gaan. Investeer de opbrengsten van de taks in ontwikkelingssamenwerking, armoedebestrijding, natuurbehoud en de strijd tegen de klimaatverandering. [17.3]
- **Kom de engagementen op vlak van klimaatfinanciering na en zorg dat ze additioneel zijn aan de beloofde middelen voor ontwikkelingssamenwerking**. [17.3]
▷ Zie ook de aanbevelingen rond klimaatfinanciering onder doelstelling 13

- Gebruik een deel van de accijnzen op rookwaren om ontwikkelingslanden te ondersteunen bij tabakspreventie. [17.3]
▷ Zie de aanbeveling onder doelstelling 3

Schulderschikking

- **Neem actief deel aan de gesprekken binnen de VN geïnitieerd door Resolutie 68/304 van de Algemene Vergadering over een internationaal schuldregelingmechanisme**. Deze gesprekken vinden plaats binnen een neutraal forum (bij voorkeur de Verenigde Naties) dat in de analyse en besluitvorming onafhankelijk is van schuldeisers, omvattend is (dus zowel bilaterale, multilaterale en private schuldeisers omvat) en alle schuldeisers op gelijke basis behandelt. Een forum dat openstaat voor alle staten met een risico op 'debt distress', dat zowel schuldenaars als schuldeisers ter verantwoording roept voor onverantwoord gedrag en dat alle stakeholders, inclusief het middenveld, het recht geeft gehoord te worden. [17.4]
- **Ondersteun de vraag voor verdere multilaterale en bilaterale schuldkwijtschelding specifiek voor de minst ontwikkelde landen**, zoals reeds overeengekomen door de Algemene Vergadering van de VN in resolutie 68/224. [17.4]

TECHNOLOGIE

- **Neem actief deel aan het Technology Facilitation Mechanism** dat in het kader van de SDG ontwikkelingsagenda werd opgericht en dat ontwikkelingslanden moet helpen om zich duurzaam te ontwikkelen. [17.6, 17.7, 17.8]

CAPACITEITSVERSTERKING

- **Vertrek bij ontwikkelingsprojecten zo veel mogelijk van lokale expertise en participatie van de lokale gemeenschappen** en neem maatregelen om te verzekeren dat vrouwen en kansengroepen in gelijke mate vertegenwoordigd zijn. [17.9]
- Voorzie binnen elke ontwikkelingsinterventie een budget voor de bevordering van gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen en meisjes (genderbudgetting). [17.9]

HANDEL

Impact

- Voer bij handelsonderhandelingen **impactstudies uit over de Belgische en Europese onderhandelingsvoorstellen en de bereikte resultaten**. Het gaat hierbij zowel

over 'duurzame ontwikkeling-impactstudies' als 'mensenrechten-impactstudies'. [17.10]

- **Bouw concurrentievervalsende subsidies af** en maak een einde aan de dumping op Zuidse markten. [17.10]
- Vermijd dat grote bedrijven hun marktmacht kunnen misbruiken, in eerste instantie door het steunen van de **uitbouw van een sterk Europees competitiebeleid dat ook de effecten van eventuele misbruiken op buitenlandse producenten in rekening brengt**. [17.10]
- **Neem expliciete en effectieve maatregelen op in handels- en investeringsakkoorden om de naleving van internationale mensenrechten, arbeids- en milieuconventies te evalueren en afdwingbaar te maken**. [17.10]

Beleidsruimte

- **Geef overheden de nodige beleidsruimte om een duurzaam ontwikkelingsbeleid te voeren**. Landen moeten kunnen ingrijpen in de markt om rechten te beschermen, armoede te bestrijden, toegang tot essentiële diensten en voedselzekerheid te verzekeren en duurzame handelsinitiatieven (fair trade) mogelijk te maken. [17.10]
- **Neem op elk beleidsniveau stelling tegen de verdere toepassing van de mogelijkheid van buitenlandse investeerders om de nationale rechtspraak of wetgeving te negeren** en zich rechtstreeks tot private internationale tribunalen te wenden (zogenaamde ISDS-clausules). [17.10]

Handelssysteem

- **Internaliseer de sociale en milieukosten** zodat sociale en ecologische dumping wordt vermeden. [17.10]
- Pleit voor de implementatie van mechanismen voor de beheer van vraag en aanbod, om de overgebruik van natuurlijke rijkdommen te vermijden. [17.10]
- Stop met het multilaterale handelssysteem te ondergraven via bilaterale handelsakkoorden. **Geef voorrang aan multilaterale handelsakkoorden waar alle WTO-lidstaten bij betrokken zijn**. [17.10]
- **Bouw een sterk competitiebeleid uit op globaal niveau binnen de WTO- of VN-ar-**

chitectuur om machtsconcentraties en kartels aan te pakken. [17.10]

- **Breng via het heffen van belastingen de negatieve externaliteiten van het industriële landbouwmodel in rekening** en ondersteun op die manier de uitbouw van een duurzaam en milieuvriendelijk alternatief. [17.10]
- Verbeter de marktoegang voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, door een verdere vereenvoudiging van de oorsprongsregels, het terugdringen van tariefescalatie⁴⁶ en de afbouw van bestaande tariefpieken⁴⁷ voor producten die voor hen belangrijk zijn (in de mate dat dit mogelijk is zonder nadelige gevolgen voor de minst ontwikkelde landen omwille van preferentie-erosie)⁴⁸. [17.11]

Capaciteitsversterking

- **Geef de nodige technische ondersteuning aan producenten in ontwikkelingslanden** om te voldoen aan (fyto-)sanitaire en andere niet-tarifaire barrières. [17.11]
- **Investeer fors in de uitbouw van de noodzakelijke publieke goederen in ontwikkelingslanden zoals wegen, marktplaatsen, havens, enz.** Dit zal ook de globale economie ten goede komen door een forse verlaging van onnodige transportkosten. [17.11]

SYSTEEMKWESTIES

Macro-economisch beleid

- **Steun de oprichting van een 'Global Economic Coordination Council' binnen de VN** dat richting kan geven aan het mondiale economisch beleid, en waar alle landen op een gelijke manier in vertegenwoordigd zijn. [17.13]

Beleidscoherentie voor ontwikkeling

- Verschuif de nadruk van beleidscoherentie voor ontwikkeling naar beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling. Kijk hiervoor niet enkel naar de impact op armoede of de economische ontwikkeling in ontwikkelingslanden, maar ook naar de impact op de drie dimensies van duurzame ontwikkeling – economie, milieu en het sociale –, zowel in ontwikkelingslanden als ontwikkelde landen.

46 Tariefescalatie betekent dat hogere invoertarieven gelden naarmate producten een hogere graad van verwerking kennen.

47 Tariefpieken zijn hoge invoerheffingen op bepaalde 'strategische' producten die overeind kunnen blijven door forse tariefverlagingen op andere, minder gevoelige producten.

48 Zie: Oxfam Wereldwinkels. Een handelsregime op maat van de sterksten.

- Organiseer tegen het midden van de legislatuur een **externe evaluatie van het federale instrumentarium rond beleidscoherentie voor ontwikkeling**. [17.14]
- Organiseer tegen het midden van de legislatuur een **externe evaluatie van de regelgevings-impactanalyse**. [17.14]
- Geef het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen een vertegenwoordiging in de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling en publiceer de agenda van de Commissie om de transparantie te verhogen. [17.14]
- Schrap de uitzondering op de regelgevingsimpactanalyse – die de impact nagaat van beslissingen op ontwikkelingslanden – voor wetsontwerpen die verband houden met de instemming met internationale verdragen en akkoorden. [17.15]
- Het **voorleggen van de regelgevingsimpactanalyse aan het impactanalysecomité** – belast met het onderzoeken van de kwaliteit van de analyses – **moet worden veralgemeend**. Voorzie verder vormingen voor de personen die de impactanalyses uitvoeren. [17.15]
- Mainstream beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling door dit als vast agendapunt bij coördinatievergaderingen op te nemen (zoals de 'Coormulti' en 'DG E-coördinatie' of het federale niveau). [17.15]
- Verhoog de capaciteit van de administraties, waaronder die van ontwikkelingssamenwerking, leefmilieu, sociale zekerheid en volksgezondheid, om de impact van andere beleidsdomeinen op duurzame ontwikkeling te analyseren. [17.15]

Multi-stakeholder partnerships

- **Gebruik publieke middelen slechts onder bepaalde voorwaarden voor het mobiliseren van privaat kapitaal**. Het moet gebeuren volgens de principes van doeltreffendheid, *accountability*, transparantie en participatie van de lokale bevolking. Volgens het principe van *ownership* moet de publiek-private samenwerking ingegeven zijn vanuit lokale ontwikkelingsnoden. Verder moet de publiek-private samenwerking gebeuren met respect voor de mensenrechten en mag ze niet leiden tot het aantasten van het leefmilieu. De spreiding van de risico's tussen pu-

bliek en privé moet tenslotte op een evenwichtige manier gebeuren. [17.17]

- **Gebruik de SDG's als leidraad bij publiek-private partnerschappen (PPP's)**. Dat betekent dat rekening wordt gehouden met de impact van PPP-projecten op de macro-economische positie van het land in kwestie (schuldenlast, financiële mogelijkheden van de overheid e.d.), betaalbaarheid van de geleverde diensten, gelijke toegang tot diensten en het leefmilieu. [17.17]
- Pleit op internationaal niveau om **werk te maken van een omvattende en ontwikkelingsgeoriënteerde set principes en criteria om publiek-private partnerschappen te beoordelen** zowel ex-ante als ex-post. [17.17]
- Neem maatregelen die de evenredige deelname van vrouwen en vrouwenorganisaties aan deze partnerschappen faciliteren en verzekeren. Voorzie maatregelen om de integratie van een gendergelijkheidsperspectief in alle initiatieven te garanderen. [17.17]

Data en opvolging

- **Steun niet enkel kwantitatief maar ook kwalitatief, participatief onderzoek**. Statistieken en indicatoren zijn noodzakelijk, maar onvolledig en niet voldoende. Kwantitatieve voortgangsmeting geeft slechts een deel van de werkelijkheid weer en leidt soms tot een vertekende beeldvorming. [17.18]
- Ondersteun initiatieven om meer verfijnde genderspecifieke indicatoren uit te werken dan deze die door de OESO gehanteerd worden (die niet de impact meten). Ondersteun initiatieven voor de ontwikkeling van indicatoren i.v.m. genderbudgetting, de beschikbaarheid en het gebruik van sekse-specifieke gegevens en kwalitatieve indicatoren m.b.t. empowerment van vrouwen en vrouwenorganisaties. [17.18]
- Ondersteun partnerlanden bij het ontwikkelen van statistische capaciteiten, onder meer bij het uitwerken van indicatoren rond waardige inkomsten en *working poors*. [17.18]
- Steun Europese en internationale initiatieven voor het **meten van vooruitgang op een meer volledige manier dan het bruto binnenlands product**, rekening houdend met de economische, ecologische en sociale dimensies van duurzame ontwikkeling. [17.19]

CONCLUSIE

“*Business as usual is no longer an option*”, stelden de Europese ministers in december 2014 terecht. Als België en Vlaanderen werk willen maken van duurzame ontwikkeling en het behalen van de *Sustainable Development Goals* (SDG's) zullen ze met gedurfde en ingrijpende hervormingen moeten komen. De veranderingen die nodig zijn mogen niet louter als een last gezien worden. Ze bieden ook belangrijke economische kansen voor wie durft vernieuwen. Daarom moet de federale regering met dringend werk maken van een Federaal plan inzake Duurzame Ontwikkeling voor de duur van de legislatuur, zoals de wet dat verplicht, en de SDG's erin integreren. Ook de regio's moeten werk maken van meerjarenplannen voor duurzame ontwikkeling. Dit dossier is hiervoor alvast een aanzet. Omdat alle aanbevelingen in dit dossier belangrijk zijn, lichten we er geen elementen uit. Wel schuiven we enkele principes naar voren waaraan een beleid dat duurzame ontwikkeling nastreeft moet voldoen.

Een beleid van duurzame ontwikkeling moet ten eerste **coherent** zijn, wat wil zeggen dat het **tezelfdertijd vooruitgang op economisch, ecologisch en sociaal vlak beoogt**. Nog al te vaak wordt beleid dat streeft naar een beter leefmilieu, betere arbeidsomstandigheden, minder armoede of minder ongelijkheid tegengewerkt door ander beleid dat blind is voor ecologische of sociale gevolgen. Het gevolg is dat we vandaag veel minder verder staan op vlak van duurzame ontwikkeling dan we hadden kunnen staan. Belgische overheden zitten te veel in een logica waar negatieve ecologische en sociale gevolgen van beslissingen achteraf worden 'gerepareerd'. Beleidsincoherenties worden dan opgelapt met andere maatregelen, zonder ze ten gronde aan te pakken. Het is dat repareren dat op lange termijn een veel hogere kost heeft en dat voor een wildgroei van regels zorgt. De organisaties achter dit dossier roepen alle Belgische politici dan ook op om een beleid te voeren dat negatieve ecologische en sociale gevolgen vermijdt, waardoor reparaties achteraf niet meer nodig zijn.

Wie dit dossier doorneemt, zal merken dat veel van de aanbevelingen oplossingen voor bestaande incoherenties zijn. We harnemen hieronder twee voorbeelden.

Bedrijfswagens dragen bij tot files, luchtverontreiniging en daaruit voortvloeiende milieu- en gezondheidsproblemen, en leiden tot een verminderd gebruik van openbaar vervoer. Dat zijn allemaal zaken die een overheid juist wilt vermijden en die ingaan tegen doelstellingen van duurzame ontwikkeling. Door bedrijfswagens te vervangen door een mobiliteitsbudget behoudt de overheid het fiscale voordeel voor werknemers, op een manier die minder nadelig is voor het milieu en de volksgezondheid (SDG 12).

Een tweede voorbeeld: handelsakkoorden zijn er vaak enkel op gericht om handel te bevorderen. Veelal ontbreekt het aan effectieve clausules met strenge sociale en milieunormen. Vervuiling en sociale achteruitgang worden daardoor afgewenteld op andere landen. Ook hier is er een oplossing: spreek afdwingbare sociale en milieunormen af in handelsakkoorden (SDG 17). Dit zal ervoor zorgen dat er meer duurzame producten op de markt belanden. De overheid zelf is trouwens een grote vrager op de markt. Ze zou dan ook sociale en milieunormen moeten opnemen in alle openbare aanbestedingen, wat vooralsnog niet het geval is.

De overheid beschikt reeds over instrumenten om beleidsincoherenties tegen te gaan, maar die zijn vatbaar voor verbetering. De regelgevingsimpactanalyse – die de gevolgen van nieuwe wetsontwerpen nagaat in domeinen als armoede, klimaat, administratieve vereenvoudiging en ontwikkeling in andere landen – moet doeltreffender worden gemaakt. Men moet uitzonderingen op de verplichte impactanalyse in bepaalde domeinen schrappen, de kwaliteit van de analyses systematisch nagaan, en vormen voorzien voor de medewerkers die de analyses uitvoeren.

Een coherent beleid van duurzame ontwikkeling moet ten slotte uitgaan van vooruitgangsindi-

catoren die ruimer zijn dan louter economische groei. België moet het bruto nationaal product als voornaamste indicator van vooruitgang vervangen door een brede maatstaf die naast economie ook het milieu en sociale vooruitgang in rekening neemt. Ons land kan zich baseren op het voorbereidend werk dat de Europese Commissie al leverde¹.

Een tweede principe voor een goed beleid van duurzame ontwikkeling is **participatie**. Het organiseren van een brede participatie van burgers en het middenveld bij het beleid, is een manier om tot meer weldoordachte beslissingen te komen, wat dan weer kan vermijden dat beleid achteraf nog 'gerepareerd' moet worden.

Een beleid dat streeft naar duurzame ontwikkeling moet ten derde een **beleid zijn dat zekerheid en voorspelbaarheid geeft op de lange termijn**. Ondernemers zullen alleen maar investeren in meer duurzame productieprocessen of in meer duurzaam transport, als ze zeker zijn dat die investeringen rendabel zijn. De overheid is de instantie bij uitstek om regels en incentives te creëren voor investeringen in een duurzame economie. Zoiets kan slechts werken als regels niet om de haverklap veranderen. Zo creëren de vele genomen beslissingen rond de kernuitstap onzekerheid en stimuleren allerminst investeringen in hernieuwbare energie. Het oorspronkelijke plan – dat bepaald dat men alle reactoren ten laatste na 40 jaar moet sluiten – moet worden herbevestigd om voorspelbaarheid en zekerheid te creëren (SDG 7).

Een beleid dat streeft naar duurzame ontwikkeling is ten slotte een **beleid dat geen beslag legt op toekomstige generaties**. Dat een kwart van de Belgen een risico loopt op armoede of sociale uitsluiting en dat hun aantal stijgt sinds 2009, is een schande voor een ontwikkeld land als België. Door werk te maken van kansen voor kinderen en jongeren en te zorgen dat zij het leven goed starten, kunnen veel sociale

problemen later worden vermeden. Ons land moet daarom dringend sociale rechten automatisch toekennen. Nog te vaak zorgen complexe procedures, onwetendheid of schaamte ervoor dat sociale voordelen niet terechtkomen bij die mensen die ze echt nodig hebben. Kinderen en jongeren moeten dan ook een absolute prioriteit zijn bij de verschillende overheden, zowel binnenlands als in het extern beleid (SDG's 1, 3, 4, 5). Het verzekeren van gelijke kansen tussen jongens en meisjes, mannen en vrouwen moet daarbij een belangrijk aandachtspunt zijn.

¹ Zie http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/index_en.html

11.11.11
VECHT MEE TEGEN ONRECHT

COÖRDINATIE Bart Tierens (11.11.11), Antoinette Brouyaux (Associations 21)
MET BIJDRAGEN VAN 11.11.11, Associations 21, WWF, Bond Beter Leefmilieu, Inter-Environnement Wallonie, Protos, FOS-Socialistische Solidariteit, Oxfam Wereldwinkels, Oxfam Solidariteit, Kinderrechtencoalitie Vlaanderen, Vredeseilanden, Decenniumdoelen, Sensoa, Be-Gender, Netwerk Duurzame Mobiliteit, Climate Express, Wereldsolidariteit, Beweging.net, Broederlijk Delen, Memisa, UNICEF België, Plan België, Netwerk Tegen Armoede, Apere, Vrouwenraad, Le monde selon les femmes, Luttes Solidarités Travail, Ecokerk, Conseil de la Jeunesse, Dokters van de Wereld, Artsen Zonder Vakantie, Louvain Coopération, Aedes, Fracarita Belgium
COVERFOTO © Stringer / Reuters